

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE KIBRIS SORUNUNDA YENİ BİR AŞAMA (1954-1960)

Derya SEVİNÇ*

ÖZ

Amerika, soğuk savaş döneminde, Batı bloğunun savunması için önemli olduğuna inandığı Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı Truman ve Marshall yardımları sayesinde bu iki ülkede sağ partilerin iktidarda olmasını desteklemiştir. Bu şekilde, Türkiye ve Yunanistan, çevrili oldukları Sovyet uydu Devletlerinin revizyonist istekleri karşısında güçlü bir devlet olan Amerika'nın desteğini sağlamışlardır. Nitekim 1950-1960 döneminde, Yunanistan'da Aleksandros Papagos'un sağ merkezli Elinikos Sinagermos (Yunan Dirilişi) Partisi ile Konstantinos Karamanlis'in Etniki Rizospastiki Enosis (Radikal Ulusal Birlik) Partisi, Türkiye'de ise Adnan Menderes'in sağcı Demokrat Partisi iktidarda kalmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında 1953 yılında imzalanan Balkan Paktı ve 1954 yılında imzalanan Bled Antlaşması, 1955 yılında ortaya çıkan 6-7 Eylül olaylarının gölgesindeki dostluk anlaşmaları olarak kalmıştır. Bu çalışmada, Kıbrıs Sorununun yeniden gündeme gelişi, Türkiye ile Yunanistan'daki iktidar partilerinin Kıbrıs sorununu nasıl ele aldıkları ve Londra ile Züriç Antlaşmalarına giden süreç incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Sorunu; Türkiye; Yunanistan.

A NEW BREAKTHROUGH IN CYPRUS PROBLEM WITHIN THE FRAME OF TURKO-GREEK RELATIONS (1954-1960)

ABSTRACT

USA has supported rightist parties in Turkey and Greece to step up to power during the cold war era where it considered to be significant for the defense of the Western

* Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, E-posta: deryasevinc@yahoo.com.

block through the Truman and Marshall aids. Thereby requests in the satellite states of the Soviet Union where these two countries Turkey and Greece has furnished USA's support against the revisionist are surrounded by. Hence, during 1950-1960, the center right Elinikos Sinagermos (Greece Revival) party of Greece under its leader named Alexandros Papagos and the Etniki Rizospastiki Enosis (Radical National Unity) Party and the rightist Democrat Party of Adnan Menderes in Turkey have stepped up to power. The Balkan Treaty Organization which was signed between Turkey and Greece in 1953 and Bled Agreement which was signed in 1954 have only remained as mere friendship agreements under the influential shadow of 6-7th of September 1955 events. In this study, bringing Cyprus problem to the agenda again, how government parties in Turkey and Greece have perceived the Cyprus problem and the process leading to the London and Zurich agreements are reviewed.

Keywords: Cyprus Problem, Turkey, Greece.

Giriş

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Sovyet genişlemesinden tedirgin olan Batı Avrupa Ülkeleri (İngiltere, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Belçika) 17 Mart 1948 yılında imzaladıkları Brüksel Antlaşması ile ortak bir savunma sistemi içinde ekonomik ve kültürel ilişkilerini güçlendirme kararı almışlardır. Bu devletler 1948 yılının Eylül ayında Batı Birliği Savunma Örgütü'nü kurmuşlardır. ABD'nin ulusal güvenliği tehlikeye düşürecek bir silahlı saldırı durumunda bireysel ya da toplu savunma hakkını kullanma ve barışa katkıda bulunmasını öngören yasa tasarısının 1 Haziran 1948'de Amerikan Senatosu'nda onaylanmasının ardından, ABD'nin Avrupa'yı kapsayan bir savunma örgütü içinde yer alması mümkün oluyordu. Böylece Brüksel Antlaşması'nı imzalayan devletler; İngiltere, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Belçika'nın yanı sıra, ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İzlanda'nın oluşturduğu toplam 12 ülke 4 Nisan 1949'da Washington'da Kuzey Atlantik Antlaşması (North Atlantic Treaty Organisation)'nı imzaladılar. Dünyanın en büyük siyasi ve askeri örgütü olan NATO Antlaşması 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe girdi. ¹

1950'de Türkiye, Amerikalıların konuya dikkatini çekerek, eğer Batı Birliği'nin dışında kalırlarsa, Yunanistan ve Türkiye'nin Sovyet yayılımı için kolay birer hedef olacağını işaret etti. Yunanistan da Türkiye'nin bu tezini kendi tarafından destekledi. Çünkü Yunanistan, İngiltere'nin önerdiği üzere Orta Doğu savunmasında yalnız kalmak istemiyordu. Sofoklis

¹ Turgay Merih, *Soğuk Savaş ve Türkiye 1945-1960*, Ebabil Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 54-56.

Venizelos'un 1951 yılında İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden'e de söylediği üzere; Yunanistan, Batı Birliği ön cephesinde tek başına kalmak istemiyordu.²

Bunun üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 15 Mayıs 1951 tarihinde yapılan açıklamada, Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak alınmalarını İngiltere ve Fransa'ya teklif ettiği bildirildi. NATO üyesi 12 ülkenin Dışişleri Bakanlarının, 15-20 Eylül 1951 tarihleri arasında Ottawa'da yaptıkları toplantıda Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınmasına oybirliği ile karar verildiği açıklandı.³ Daha sonra Amerika 15 Şubat 1952'de iki ülkeyi resmi olarak NATO'ya davet etti. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girişi 18 Şubat 1952'de onaylandı.⁴

Sovyet Rusya'nın Balkanlardaki revizyonist tavrına karşı ortak bir savunma endişesinden doğan Balkan Paktı, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 28 Şubat 1953 tarihinde Ankara'da, üç Dışişleri Bakanı tarafından imzalanmıştır.⁵

Yüzyıllar boyu aynı coğrafyayı paylaşan Türk ve Yunan halkları, 1950-1954 döneminde, iki ülkenin NATO'ya girişi ve Balkan Paktı'nın oluşturduğu ılımlı havanın etkisiyle dostluk ilişkilerini pekiştirmiştir. Fakat bu dostluk havası, 1954 yılında Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkmasıyla fazla uzun sürmemiş ve bu sorunlu dönem, 1960 yılına kadar devam etmiştir.

Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954)

Nüfusunu Ortodoks Rumlar ile Müslüman Türklerin oluşturduğu Kıbrıs Adası, 1571'den 1878'e kadar Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Daha sonra

²Evanthis Hatzivassiliou, *Greece and the Cold War Frontline State, 1952-1967*, Routledge, New York, 2006, s. 12.

³Hüseyin Bağcı-Mehmet Şahin, "Doğu-Batı Arasında Demokrat Parti Dış Politikası", *Demokrasi Platformu: Üç Aylık Fikir-Kültür-Sanat ve Araştırma Dergisi*, Demokrat Parti ve Menderes, Cilt-1, Yıl:5, Sayı:17, Kış 2009, s. 192-193.

⁴Yorgos Çiçopulos, "İ Elinoturkikes Amindikes Sheseis 1945-1947"(Yunan-Türk Savunma İlişkileri 1945-1947), *İ Elinoturkikes Sheseis 1923-1987 (Yunan-Türk İlişkileri 1923-1987)*, Ekdoseis Gnosi, Atina, 1991, s. 177-178;Y. Yannis Valinakis, *İsagogi Stin İstoria Tis Ellinikis Eksoterikis Politikis 1949-1974 (Yunan Dış Politika Tarihine Giriş 1949-1974)*, Paratiriti, Selanik, 1988, s.48-49; Mihail B. İkonomaku, *Gia Mia Eliniki Stratigiki (Bir Yunan Stratejsi)*, Ekdosis: Nea Thesis, 1981, s. 30.

⁵*Düstur*, C.34, Üçüncü Tertip, Ankara Başvekalet Matbaası, Kasım 1952-Ekim 1953, s. 1348; Haral G. Nikolaou, *Diethneis Politikes Kai Stratiotikes Sinthikes-Simfonies Kai Simvaseis (Uluslararası Politikalar, Askeri- Antlaşmalar, Anlaşma ve Sözleşmeler)*, Ekdoeseis I. Floros, Atina, 1996, s. 441.

ada, 1878 yılındaki Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, İngiltere'nin Osmanlı'ya verdiği diplomatik desteğin bedeli olarak İngiliz geçici yönetimine bırakılmıştır.⁶

Kıbrıs'ın yönetiminin geçici olarak İngiltere'ye bırakıldığını bildiren ferman 12 Temmuz 1878'de, Lord John Hay huzurunda okundu ve adadaki Osmanlı yönetimi sona erdi. Kıbrıs'ın son Osmanlı yöneticisi Besim Paşa, makamını İngiliz amirale devretti.⁷

1878 yılında adanın Osmanlı tarafından İngiltere'ye kiralanmasıyla başlayan süreç, İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında 5 Kasım 1914'te Osmanlı'nın karşı cepheye savaşa girmesini bahane göstererek adayı ilhak ettiğini bildirmesiyle devam etmiştir. Osmanlı ise bu olayı yalnızca protesto etmekle yetinmiştir. İngiltere adayı bu tarihten itibaren sömürge geleneğine uygun olarak yönetmeye başlamıştır.⁸

Kıbrıs'taki İngiliz yönetimi sömürge yönetimidir. Bir kişi ya da makama yazılan bir dilekçe, bugünkü Türkçe ile söylemek gerekirse "Sadık kulunuz olmaktan onur duyan" ibaresiyle imzalanırdı. Bu formata uymayan evrak işleme konmazdı. Bu uygulama, kişilik haklarıyla bağdaşmaz nitelikteydi. İngiliz sömürge yönetimi, öncelikle Türkler ve Rumlar, daha sonra da Türk halkı içindeki İngiliz yanlısı ve karşıtı gruplar arasında "parçala ve yönet" politikası uyguladı. Türkleri üst düzey kamu görevlerinden uzaklaştırarak yerlerine Rumları getirdiler. Böylece, Türkleri etkisizleştirip, Rumları öne çıkardılar. 1882 yılında bir Yasama Meclisi oluşturup, Rumlara dokuz, Türklere üç üyelik vererek, Osmanlı Yönetimi'nin adada oluşturduğu eşitliği bozdular. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması istemleri karşısında ikili oynadılar.⁹

1913 yılında İngiltere, Başbakan Lloyd George ve Winston Churchill tarafından ilk defa Elefteros Venizelos'a belirli değiş tokuşlar karşılığında Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmayı teklif etti. Bu teklif Venizelos tarafından hemen kabul edilse de, sonrasında patlak veren Yunan-Bulgar savaşı, anlaşmanın yapılamadan iptal edilmesine sebep oldu. İngiltere tarafından ikinci bir resmi teklif ise 1915 yılında Yunanistan'ın tarafsızlığını bozup

⁶ Şükrü S. Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993, s. 53.

⁷ İsmail Bozkurt, *Kıbrıs Türk Halkı'nın Siyaset Kurumu Üzerine Deneme*, Zeytin Yayınları, Lefkoşa, 2015, s. 19.

⁸ Mehmet Hasgüler, *Kimin Adası? Kıbrıs'ın Akisi 1954-1968*, Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s. 15.

⁹ İsmail Bozkurt, *Kıbrıs Türk Halkı'nın Siyaset Kurumu Üzerine Deneme*, Zeytin Yayınları, Lefkoşa, 2015, s. 20-21.

savaşa girmesi koşuluyla Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceği yönünde yapıldı. Ancak Yunan Hükümetinin bu şartı reddetmesi sebebiyle teklif geri çevrildi.¹⁰

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'nın ülkeye ilişkin hükümlerinin 20'nci maddesinde yer alan "Türkiye, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen, Kıbrıs'ın İngiltere'ye katılımını tanıdığını bildirir"¹¹ ifadesi Türk-Yunan ilişkilerinde kilit rol oynayacak olan Kıbrıs'ın, Lozan'daki statüsünün bilinmesi açısından önemlidir.

Dimitris Mihalopoulos'a göre, Kemal Atatürk'ün Çağdaş Türkiye'si Lozan Antlaşması'ndan sonra revizyonist siyasetinden vazgeçerek kendi kabuğuna çekildi. Hilalin gölgesinde yaşamak isteyen Kıbrıslı Türkler, anavatana yerleşme fikrine karşı değillerdi. Böylece, 1920 yılında adadan Anadolu'ya doğru bir göç dalgası başladı ve bu göç dalgasını 1931 İsyanı da tetikledi. Bilindiği üzere 1925 yılında İngiliz sömürgesi haline gelen Kıbrıs'ta, 1931 yılı Ekim ayında Yunan asıllı ada halkının, hükümetin ada nüfusu üzerine ekonomik baskısını protesto etmek için başlattığı gösteriler, kısa sürede Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi talebiyle birlikte şiddet eylemlerine dönüştü. O dönemde Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumların aleyhine bir tavır sergilemiyorlardı. Aksine onları destekler gibi görünüyorlardı ve bütün bu eylemler sömürge hükümetine yani İngiltere'ye yönelikti. Adada yaşanan kargaşa nedeniyle Kıbrıslı Türklerin başlattıkları göç dalgası, Türkiye basınına, adadan kaçma eğilimi olarak yansımıştı. 1931 isyanı ve sonrasında otoriter rejimin adada uyguladığı baskılara rağmen ekonomik alanda olumlu gelişmeler yaşandı. Ankara Hükümeti'nin İkinci Dünya Savaşı süresince ustaca uyguladığı tarafsızlık politikası, yeşil adaya ilgisinin canlanmasına yol açtı. Çatışmanın ilk yıllarından itibaren, adadaki Türk azınlığın geleceğine dair endişelerini bahane eden Türk hükümetinin, adanın İngiltere tarafından Yunanistan'a terk edilmesini onayamayacağı açıklı. Diğer bir deyişle Ankara Hükümeti, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Kıbrıs'taki İngiliz sömürgesine karşı aktif olarak mücadeleye girdi ve bu göç dalgasının azalması için çaba harcadı.¹²

¹⁰ İoannis G. Katapodis, **Teseris Eones Diplomatikis Drastiriotitos Ston Evropaiko Horo 1648-1959 (Avrupa Ülkesinde Dört Asırlık Diplomatik Faaliyetler 1648-1959)**, Eptalofos ABEE, Atina, 1996, s. 815.

¹¹ Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler**, İkinci Takım, Cilt II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 7.

¹² Dimitris Mihalopoulos, **Elada Ke Turkia 1950-1959 (Yunanistan ve Türkiye 1950-1959)**, Ekdoseis Roes, Atina 1989, s.17.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikan yardımları ile kendine gelen Yunanistan'ın, Megali İdea (Büyük Ülkü) hedefleri içinde yer alan Kıbrıs'ın, anavatan Yunanistan ile birleşmesi (Enosis) talebi, 1950 yılı itibariyle gündeme gelmeye başlamıştır.¹³

Kıbrıs Kilisesi, 15-22 Ocak 1950 tarihleri arasında adanın Yunanistan'a bağlanması konusunda, halkın görüşünü ortaya koymak için bir referandum yaptı. Resmi olarak 15 Ocak'ta başlayıp 22 Ocak'ta biten halk oylamasına, 18 yaş ve üzerindeki tüm kadın ve erkekler katılabilirlerdi. O tarihte adada yaşayan sömürgecinin nüfusu 488.000 kişiydi. İngiltere'nin 1946 yılında yaptığı nüfus sayımına göre; adada 361.199 Yunan (%80,2), 80.548 Türk (%17,9), 8.367 Ermeni ve Maruniler (%1,9) yaşamaktaydı.¹⁴ 1950 yılında yapılan oylamaya katılan 224.747 Kıbrıslı Rum'dan 215.208'i (yaklaşık %96) adanın Yunanistan'a bağlanması lehine oy kullandı. Geriye kalanlar ise genellikle devlet memuru oldukları için oylamaya katılmaktan korkmuşlardı. Bir diğer önemli olay da Ermenilerin pek çoğu ve sınırlı sayıda Kıbrıs Türkünün, adanın Yunanistan'a bağlanması umudunu taşımasıydı. Bu olay Amerika'nın Port Said/Mısır Konsolos Yardımcısı Philip Ernst'un 1947'de Kıbrıs'a gerçekleştirdiği gezi sonrasında ABD Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı Kıbrıs raporunda belirtilmiştir. Ernst, Zengin Ermenilerin İngiliz egemenliğini istemelerine rağmen, geri kalan nispeten daha fakir Ermenilerin ise Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını arzu ettiklerini vurgulamış; adada Yunanlılar ile barış ve uyum içerisinde yaşayan Türklerden bazılarının ise Kemal Atatürk'ün bizzat kendi girişimleriyle başlattığı laiklik sürecinin zamanla tamamlanmasının ardından Anavatan'a karşı olan güvensizlikleri nedeniyle adanın Yunanistan'a bağlanması taraftarı olduklarını belirtmiştir. Kıbrıslı Türklerin büyük çoğunluğunun ise Enosis (İlhak) karşıtı olduğunu vurgulamıştır. Bu karşıtlığın sebebi, Kıbrıslı Rumların anavatanı olan Yunanistan'ın dünyanın en fakir ülkesi konumunda olması ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanma olasılığı neticesinde yaşam standartlarının ciddi bir biçimde düşüş tehlikesiyle karşı karşıya olmasıydı. Türklerin bu tutumu karşısında Kıbrıs Kilisesi 3 Mart 1950 tarihinde

¹³ Oğuz Kalelioğlu, **Kıbrıs Barış Harekatı ve Gazimagosa Savunması (15 Temmuz-15 Ağustos 1974)**, Çetin Matbaacılık, Ankara, 2011, s. 13.

¹⁴ Ermeniler adaya Ortaçağ'da yerleşmişlerdi. Adada yaşayan Ermeniler'in 3.686'sı Gregoryen, geri kalanları ise Ermeni Ortodoks Kilisesi'ne bağlıydı veya Protestan'dı. Maruniler ise Lübnan'dan gelmişlerdi. İlk başlarda sayıları fazla iken 20. yüzyıl ortalarında sayıları azaldı ve 1946 nüfus sayımında sayıları 2.083 olarak belirlenmiştir. Maruniler'in dini lideri halen Lübnan'da bulunmaktaydı. 1946 yılında Kıbrıs'ta yaklaşık 1000 Katolik Rum ve 654 Anglikan yaşıyordu ve onlar adanın tarihi serüveninden bir iz taşıyorlardı. Kıbrıs Türklerinin hemen hepsi Sünni idi ve aralarında hiçbir itilaf yoktu. Çünkü Osmanlı'nın 1571 yılında adayı fethinden sonra gelmişlerdi; Mihalopoulos, **a.g.e.**, s. 18-19.

referandum sonuçlarına dayanarak aldığı kararlar Yunanistan'a, İngiltere'ye ve ABD'ye büyükelçilik gönderme kararı aldı. Kutsal Sinod tarafından büyükelçi ve üyeleri belirlendi. Ancak kilisenin aldığı bu karar, Kıbrıs kilisesi ile Girne Mitropoliti Kiprianos'u, yardımcıları Nikolaos Lanitis, Savas Loizidis ve Sekreter Georgios Rosidis'i karşı karşıya getirdi. 1948 yılında II. Makarios tarafından da tavsiye edilen milli mücadelenin dış ülkelerde de koordinasyonunun sağlanması amacıyla ortaya atılan elçilik fikri 27 Nisan 1950'de meclise sunuldu.¹⁵

1950 yılı referandumunun ardından kısa bir süre sonra Başpiskopos II.Makarios öldü. Yerine 20 Ağustos 1950 tarihinde yeni başpiskopos olarak Kiti Mitropoliti III.Makarios seçildi. Genç başpiskopos göreve geldiğinde henüz 37 yaşındaydı. Atina ve Boston üniversitelerinde eğitim görmüş genç başpiskopos, hırslı ve istekliyd. Başpiskoposluk makamına çıkış töreninde halka yaptığı konuşmada, adanın Yunanistan'a bağlanması için elinden gelen her şeyi yapacağı konusunda yemin etmişti. Daha da önemlisi Makarios, konuşmasında şunları ifade etti: "Bu kutsal kubbe altında, inançla, aziz yeminimizi edelim. Taviz vermeyeceğiz! Taviz vermeyeceğiz! Uzlaşma yok! Zorbalığı ve şiddeti engelleyeceğiz. Artan cesaretimizle, bize göz dikenlere karşı namuslu duruşumuzu sergileyeceğiz; ilhak ve yalnızca ilhak"¹⁶

Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, 1951 yılında Yunan Subayı Grivas'ı Kıbrıs'a davet etmiş ve ona Rum Gençlik Teşkilatı PEON'u organize etme görevini vermişti. PEON, zararlı faaliyetleri ve tahrik edici tutumundan dolayı İngiliz Hükümeti tarafından kapatıldıktan sonra EOKA ismini alarak yeniden Makarios'un hizmetinde faaliyet göstermeye devam etmiştir. Yeraltında hastane kuracak kadar modern cihazlarla donatılmış olan ve Kıbrıs Adası'nın her tarafında teşkilatlanmış olan EOKA, sadece Türkler ve İngilizlere karşı değil aynı zamanda kendi prensiplerini kabul etmeyen Kıbrıslı Rumlara karşı da gasp ve saldırılarda bulunmuştur.¹⁷

Nikos Psirukis'e göre; EOKA'nın Kıbrıslıların körelmiş milli vicdanına giden yolu tarafsızca temizlemek amacıyla ortaya çıktığı belirtilirken, örgütün yemini ise şöyledir:

¹⁵ Mihalopoulos, a.g.e., s. 18-21.

¹⁶ Nikos Psirukis, **İstoria Tis Singhronis Elladas 1940-1967 (Modern Yunanistan Tarihi 1940-1967)**, Epikerotita, Atina, 1976, s. 260-261.

¹⁷ Fulya Yurdagün, **1955-1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, İstanbul, 2008, s. 23.

"Baba-Oğul-Kutsal Ruh (Agia Triada) adına yemin ederim ki;

- Kıbrıs'ın İngiltere boyunduruğundan kurtulması için tüm gücümle mücadele edeceğim ve bu yolda hayatımı feda edeceğim.

-Hiçbir bahaneyi öne sürmeksizin mücadelemden vazgeçmeyeceğim ve mücadele amacına ulaşınca kadar örgüt liderinin tüm emirlerine uyacağım.

- Örgüt liderinin ve yalnızca onun tüm emirlerine tam itaat edeceğim.

-Yakalanmam durumunda sırrımı tamamen saklayacağım, örgütün sırlarını ve kendi mücadelenin adını tutacağım ve kesinlikle itiraf etmeyeceğim.

- Kendi bilgim ve örgüt liderinin bilgi ve salahiyeti dahilinde, örgütün hiçbir emrini yahut sırrını açıklamayacağım.

- Faaliyetlerim yalnızca mücadelem doğrultusunda olacak ve kendi menfaatime veya parti çıkarına yönelik olmayacak.

- Eğer bu yeminimi çiğnersem şerefsiz olayım ve en büyük cezayı çekeyim."¹⁸

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Antlaşması'nın, 9 Ağustos 1954 yılında imzalanan Bled Antlaşması ile bir ittifaka dönüştürülmesinden bir hafta sonra 16 Ağustos 1954'te, Yunan Hükümeti, Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler'e taşıyarak ada halkına self-determinasyon (kendi mukadderatını kendi tayin etme) hakkı verilmesini istemiştir.¹⁹

Yunanistan, İkinci Dünya Savaşı sırasında İtalya ve Almanya'nın işgaline uğrayarak büyük açlık (Megali Limos) çekmiştir. Türkiye, bu ortamda Yunanistan'a insani yardım amacıyla, Kurtuluş adlı Türk Vapuru ile 13 Ekim, 27 Ekim, 24 Kasım, 12 Aralık, 28 Aralık olmak üzere, Pire Limanı'na, 1941 yılı boyunca, toplam beş sefer halinde, bakliyat, yumurta, konserve balık, patates, sağlık ve giyim eşyası gibi malzemeler göndermiştir. Kurtuluş Vapuru'nun, Marmara Adası'nda, 20 Ocak 1942 günü karaya oturması nedeniyle, yardım malzemeleri, 1942 yılı boyunca, Dumlupınar adlı Türk Vapuru ile gönderilmeye başlamıştır. Yunanistan'ın Pire Limanı'na, 21 Şubat, 26 Mart, 24 Nisan, 6 Haziran, 19 Temmuz olmak üzere yine beş sefer halinde, bakliyat, incir, elma, patates, kuru üzüm, şeker, yumurta, battaniye gibi yardım malzemeleri ulaştırılmaya çalışılmıştır. Kurtuluş ve Dumlupınar vapurlarıyla, on seferde gönderilen toplam yardım

¹⁸ Psirikis, a.g.e., s. 294.

¹⁹ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 640.

malzemesi miktarı, 17000 ton civarındadır.²⁰ Türkiye'nin bu yardımlarının üzerine Yunanistan'ın, Kıbrıs konusunu BM gündemine taşımak istemesi manidardır.

Büyük Britanya Hükümeti'nin, Kıbrıs Sorunu'nun gündeme getirilmesine ısrarla karşı çıkmasından sonra, Kıbrıs Rum yönetiminin sert baskıları ve Yunan toplumunun ortak fikri karşısında Papagos Hükümeti sorunu BM gündemine taşımaktan başka çözüm yolu olmadığını düşündü. Karşıt emarelere rağmen, Yunan Hükümeti ve diplomatik çevrelerinde Türkiye'nin Kıbrıs sorunu ile ilgilenmediği görüşü hakimdi. Bu nedenle BM'ye yapılan başvurudan Yunanistan lehine sonuç çıkması ihtimali olduğuna inanıyorlardı. Hükümet ve Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, Batı Trakya'da verilecek birkaç taviz ve Amerikan mali yardımının Türk Hükümeti'ni tatmin edeceği yönünde öngörüle buluyorlardı. Bu öngörüye, Dışişleri Bakanlığı Genel Müdürü Aleksis Kirou da kardeşinin gazetesi olan Estia (Yurt) gazetesinde hararetli bir biçimde desteklemiştir. O dönemde Yunanistan'ın NATO Temsilcisi Panagiotis Pipinelis ise bu öngörüye karşı çıkıyordu. Yunan Hükümeti, ABD'nin iyi niyetli tarafsızlığını da hesaba katarak 16 Ağustos 1954'te BM Genel Kurulu'na başvuruda bulundular. Yunanistan Başbakanı Papagos, Kıbrıs Sorunu'nun BM 9'uncu Genel Kurulu'nda görüşülmesini talep etmiş ve İngiliz himayesinde, hakların eşitliği ve Kıbrıs Adası halkının kendi kaderini tayin etmesi ilkesinin uygulanmasını talep etmiştir. Ayrıca Kıbrıs nüfusunun binlerce yıldır Yunan olduğunu ifade etmiştir. Bundan sonra adanın tarihi ve demografik unsurlarının tanımlanmış ve Kıbrıs Rumlarının Yunanistan ile birleşme çabaları üzerinde durduktan sonra Büyük Britanya ile olan uzlaşmazlığın altını çizmiştir. Fakat başvurudan biraz önce, Amerikalıların konuya iyi niyetli bir tarafsızlıkla yaklaşacağı teorisi çökmeye başlamıştı. 28 Temmuz'da ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Yunanistan Başbakanı Papagos'a başvuruyu ilerletmemesini öğütlemiş ve sorunların çözümü için ABD'nin dostane arabuluculuğunu teklif etmiştir. Sonrasında Papagos, ABD Başkanı'na şahsi bir mektup göndererek sorun BM'de görüşüldüğü sırada tarafsızlığını korumasını talep etmiştir. 24 Eylül 1954'te BM genel kurulu gündeminde Kıbrıs oylaması yer aldı. Yunan talebi, sosyalistlerden, Asya kökenliler ve Latin Amerika devletlerinden 30 olumlu

²⁰ Çağla Derya Tağmat, **Yunanistan'da Büyük Açlık ve Türk Yardımları (1941-1943)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 112-125; Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 252-253.

oy topladı. Batı Avrupa devletleri ve ABD ise aleyhte oy verdiler. Bazı devletler ise oylamadan kaçındılar.²¹

Bunun üzerine 14 Aralık 1954 tarihinde Kıbrıs sorunu, BM siyasi komitesinde görüşülmeye başlandı. Türkiye temsilcisi Selim Sarper, Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a verilmeyeceğini bildirdi. Bu açıklama üzerine Yunanlar, Selanik'te bulunan Atatürk'ün doğduğu evin önünde, Türkiye, İngiltere ve Amerika aleyhinde gösteriler düzenlediler. Bu protesto gösterileri karşısında Türk Hükümeti ılımlı tutumunu koruyordu.²²

Yunanistan'ın, Kıbrıs'da self-determinasyon (kendi yazgısını belirleme) uygulanması talebi karşısında, 17 Aralık 1954 tarihinde toplanan BM Genel Kurulu, konuyu "şimdilik" müzakere etmeme kararı aldı.²³

Balkan Paketi'nin yarattığı dostluk havasına gölge düşürmesinden çekindiği için, "Kıbrıs Sorunu" diye bir sorun olmadığını ileri süren Adnan Menderes, bu gelişmelerin ardından Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yu, Kıbrıs davasında Türklerin haklılığını ortaya koyacak tezleri araştırmakla görevlendirdi. Dışişleri Bakanlığı'nda bu amaçla kurulan Kıbrıs Komisyonu'nun amacı; Kıbrıs üzerinde en az Yunanistan kadar hak sahibi olduğumuzu belgelerıyla kanıtlayarak dünya kamuoyuna duyurmak ve sorun çözülmeye kadar Kıbrıs Türklerine gerekli her türlü yardımı yaparak baskıya dayanma güçlerini arttırmaktı. Yaptığı çalışmalar sonunda Komisyon, Kıbrıs konusunda Türk görüşünü anlatan Beyaz Kitap'ı hazırlatarak dış temsilciliklere gönderdi.²⁴

Yunanlar, BM Genel Kurulu'ndan çıkan karardan hoşnut olmadıkları için yine faaliyete geçtiler. 1955 yılı Mart ayı itibariyle Kıbrıs'taki terör eylemleri hız kazandı. Kıbrıs'ta Yunan halkını ezen sömürgeci devlet pozisyonundan kurtulmak için İngiltere, Türkiye'yi de Kıbrıs meselesinde taraf haline getirdi. Bu amaçla 1955 yılı Haziran ayında Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs sorununu görüşmek için Londra'ya davet etti. Bu davet üzerine Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki görüşmeler, 27 Ağustos

²¹ Kostis A. Çiumis, "İ Metanastevsi Ton Musulmanon Apo Ti Ditiki Thraki Stin Turkia Tin Periodo 1953-1954 Ke İ Epiptosis Tis Stis Ellinoturkikes Shesis"(Müslümanların Batı Trakya'dan Türkiye'ye 1953-1954 Dönemindeki Göçü ve Yunan-Türk İlişkilerine Etkileri), **Praktika 19. Panelliniu İstoriku Sinedriu, 29 Eos 31 Maiu 1998 (19. Yunan Tarih Kurultayı Zabıtları, 29-31 Mayıs 1998)**, Selanik, 1999, s.129-131.

²² Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 131.

²³ Erol Mütercimler-Mim Kemal Öke, **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, 2004, s. 309.

²⁴ Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s.107-109.

1955'te başladı. Londra Konferansı'ndaki Türk tezi; Kıbrıs Adası'nın Türkler'e verilmesi yönündeydi. Yunan tezi ise Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını (Enosis) savunuyordu. Londra Konferansı'nda yapılan görüşmeler uzadıkça, soruna taraf olan toplumların sınırları iyice geriliyor ve basın yoğun bir biçimde bu konuyla meşgul oluyordu.²⁵

İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında yapılması planlanan görüşmeler öncesinde Başbakan Menderes, 24 Ağustos 1955 tarihinde Liman Lokantası'ndaki bir yemekte Kıbrıs üzerine bir konuşma yaptı. Başbakan, konuşmasında hükümet olarak o güne kadar Türk-Yunan dostluğuna zarar gelmemesi için sabrettiklerini ve bir açıklama yapmadıklarını belirtir. Konuşmasına, "Yunanistan'da ve sair yerlerde, bir takım tahrikçilerin sözlerine ve yaygaralarına bakılacak olursa, Kıbrıs Yunanistan'a ilhak edilmediği takdirde gökler yere düşecektir. Hakikat vukua gelse bile Yunanistan'ın ne iktisaden, ne siyaseten, ne de askerlikçe zerre kadar kuvvetlenmesi şöyle dursun, hem kendisini hem de mensup olduğu hür milletler camiasını zaafa uğratmaktan başka bir şey elde edemeyeceği bir hakikattir. Hiç ihtimal vermek istemiyoruz ve böyle olacağına da imkân vermiyoruz ama, 28 Ağustos 1955'in Kıbrıs'taki ırktaşlarımız için katliam günü olacağını terörist bir eda ile mütemadiyen ilân edip durmaktadırlar. Biz, adaya vazulyet olan İngiliz Hükümeti'nin vazifesini tamamıyla yapacağına kaniyiz. Ancak, adadaki Rum Halkı'nın yıllarca devam eden gayet şiddetli tahrikler neticesinde galeyana haline getirilmiş olduğu ve halkın silahlandırılması teşebbüslerinin de çok ilerlemiş bulunduğu söyleniyor. Binaenaleyh, ani bir hareket, şuursuz ve caniyâne bir teşebbüs ve hareketler telâfisi gayri mümkün neticeler doğurabilir mi, maalesef biz bugün bu kadarını dahi teemmül etmek mevkiine gelmiş bulunuyoruz. Hareket anî olabilir, mahalli hükümet hazırlıksız bulunabilir, oradaki halkımız son derecelere kadar tahrik edilmiş, silâhlanmış bir ekseriyet karşısında masum, hareketsiz ve silâhsız bulunabilir. Fakat, bu, hiç bir zaman bunların bir an için dahi müdafaasız kalacakları mânasını tazammum etmez" şeklinde sert bir üslûp ile devam etmiştir.²⁶

Başbakan Adnan Menderes'in 25 Ağustos 1955 tarihli Kıbrıs beyanatından sonra Yunan kamuoyunda oluşan tepkileri, Atina Büyükelçiliği'nin Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 27 Ağustos 1955 tarihli yazıda görmek mümkündür. Buna göre, 26 Ağustos 1955 tarihki Vradini

²⁵ Cem Eroğul, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s. 123-124.

²⁶ Hüseyin Agun, **Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960**, Demokratlar Kulübü Yayınları No:13, Ankara, 1997, s. 22-23.

gazetesi, söz konusu konuşmanın Türk-Yunan dostluğunu zedelediğini, İngiltere'nin de bu amacı güttüğünü ifade eder. 26 Ağustos 1955 Tarihli Ethnos gazetesi, Türklerin Komşularının İngilizler değil Yunanlar olduğunu ve İngiliz diplomasisinin Menderes'e soğukkanlılığını kaybettiğini belirtir.²⁷

Londra'daki üçlü görüşmeler 7 Eylül'e kadar sürdü ancak yapılan toplantılar hiçbir sonuç vermiyordu. Bu arada 6 Eylül günü Türkiye'de, özellikle İstanbul ve İzmir'de ülkedeki Yunan unsuruna karşı olaylar başladı.²⁸

6-7 Eylül Olayları (1955)

Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları'nın, Kıbrıs'ın geleceğini belirlemek için bir araya geldiği Londra Konferansı sırasında, 6 Eylül tarihli İstanbul Ekspres Gazetesi'nde çıkan, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı yolundaki haber, "6-7 Eylül Olayları" olarak bilinen ve azınlıklara yönelik olarak iki gün süren saldırıların tetikleyici unsuru olmuştu.²⁹

Bu olayların ortaya çıkış hikâyesi, Stefanos Çaparos tarafından şöyle anlatılmaktadır:

"Türklerin 1922 yılında Yunanlılara karşı elde ettikleri zaferin yıldönümünü kutlamaları nedeniyle Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'in 30 Ağustos 1955 tarihinde, İstanbul'da halka yaptığı konuşma esnasında kullandığı Yunan karşıtı bir söz, Türk Halkı'nı Yunanlara karşı kızdırtırken, Rum Diasporası arasında şaşkınlık yarattı. 3 Eylül 1955'te, yani 20. Uluslararası Selanik Fuarı'nın açılış gününde Türkiye'nin Selanik Konsolosunun eşi Yunanlı foto muhabiri Bay Kiriakidis'e Yunanistan'daki görev sürelerinin kısa bir süre

²⁷ Ulvi Keser, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, XII/25, 2012 Güz, s. 195-196.

²⁸ Katapodis, *a.g.e.*, s. 817.

²⁹ Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 196-197; Eroğul, *a.g.e.*, s. 124. "6-7 Eylül Olaylarından sonra Örfi İdare 2 Numaralı Mahkeme Adli Amirliği'nin 9 Şubat 1956 tarihli talepnamesinde bomba olayının İstanbul Ekspres Gazetesi'nde yayımlanmasıyla ilgili şu yorum yapılmıştır: "İstanbul Ekspres'in bu baskısı olayları abartarak yansıtmıştır. Atatürk'ün evinin sadece camları kırılmışken, gazete, haberi büyük puntolarla ve büyük bir hasar varmış gibi yansıtmıştır. Haber yayınlanana kadar halk içerisinde bir hareketlilik olmamasına rağmen gazete, "halk galeyana geldi" şeklinde bir haber yaymıştır. Gazete, bomba haberini radyo kaynağına dayandırmasına rağmen, radyoda okunan metne göre daha abartılı bir ifade tarzı benimsemiştir. Bu talepnameye göre olayların ateşleyicisi olarak gazetedeki bomba haberi gösterilmektedir."; Serdar Sakin-Sabit Dokuyan, *Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 86.

sonra sona ereceği ve İstanbul'a dönecekleri için kendisine hatıra olarak Türk Konsolosluğu binasının ve Kemal Atatürk'ün doğduğu evin bir dizi fotoğrafını sipariş etti. Yunan Hükümeti bu binaları kendi inisiyatifiyle satın alarak restore etmiş ve Türk Halkına bir dostluk göstergesi olarak Türkiye'ye hediye etmişti. Daha sonra bu fotoğrafları Yunanlıların oyunu olarak bilinen ünlü "bomba eyleminde" kullanmak için tahrif ettiler. 5 Eylül 1955 akşam saat 10 sıralarında Atatürk'ün evine komşu olan Türk konsolosluğunun bahçesinde meydana gelen patlamada, evin kapı ve pencerelerin camları kırıldı. Bomba eylemi neticesinde binaya ise hiç zarar gelmedi. Sonradan kabul edildiği gibi bu olay, İngiliz İstihbarat Teşkilatı'nın yardım ve teşviki ile Türklerin önceden hazırladıkları bir plandı. Bomba eylemi planını gerçekleştirecek uygun kişilerin bulunması ve Yunanistan'ın bu olayla ilgili zan altında bırakılması için Ankara'daki hükümet tarafından Gümülcine Konsolosu'na bir emir verildi. Gümülcine Konsolosu, güvenilir arkadaşı olan Yunanistan'daki Liberal Parti Milletvekili Faik Engin ile bu sırrı paylaştı. Faik Engin de, Selanik Üniversitesi'nde burslu olarak hukuk okuyan oğlu Oktay'ı, olayda kullanılacak patlayıcı düzeneği Selanik Konsolosu Mehmet Ali Balin'e götürmesi için görevlendirdi. Balin de patlayıcı düzeneği Konsolos Yardımcısı Mehmet Ali Tekinoğlu'na teslim etti. Mehmet Ali Tekinoğlu da bombayı 5 Eylül 1955 akşamı düzeneği yerleştirecek olan konsolosluk mübaşiri Mehmet Oğlu Hasan'a teslim etti. Yunan polisi, olayla ilgili derinlemesine araştırma yaptı. Soruşturmanın ardından, Türk Konsolosluğunun sert tepkilerine rağmen Mübaşir Hasan tutuklandı. Olayla ilgili basın açıklaması yapan Kuzey Yunanistan Bakan Yardımcısı³⁰ N. Vlahoyannis, basına verdiği demeçte; bomba saldırısının düzmece ve Ankara Hükümeti tarafından hazırlanan kurnazca bir oyun olduğunu söyledi. Ayrıca Vlahoyannis, Hasan'ın işbirlikçisinin Oktay Engin olduğunu açıkladı. Olayla ilgili tutuklanan Mehmet Oğlu Hasan ve Oktay Engin, suçlarını itiraf ettiler."³¹

6-7 Eylül olaylarının nasıl geliştiğini, o dönem İstanbul'daki Patrikhane'de fotoğrafçı olarak görev yapan gazeteci Dimitrios Kaloumenos ise ayrıntılarıyla şöyle anlatmaktadır:

"Trajik 6-7 Eylül olaylarının planlanmış bir senaryoya göre ve Türk yetkililerin bilgileri dahilinde organize edilmiş mafya grupları tarafından mutlak bir doğruluk ile gerçekleştirildiği kanıtlanmıştır. Devletin taşıma araçlarıyla (trenlerle, arabalarla, gemilerle ve askeri araçlarla) Anadolu'dan Türk grupları getirilmiştir. Bu grupların aldıkları emirle, zaten olaydan günler öncesinde

³⁰ Karamanlis Hükümetinin tavsiyesiyle kurulan "Kızey Yunanistan Bakanlığı" ismi, 1988 yılında dönemin Başbakanı Papandreu'nun kararıyla "Makedonya Trakya Bakanlığı" olarak değiştirilmiştir.

³¹ Stefanos Çaparos, **Ekato Hronia Polemos Elladas-Turkias (1900-2000) (Yunanistan ve Türkiye'nin 100 Yıllık Savaşı (1900-2000))**, Ekdotikos İkos A.A.Livanis, Atina, 1999, s. 318-320.

işaretlenen Rum dükkanlara ve evlere saldırılmasına karar verilmişti. Karanlık çöktükten sonra her şey mükemmel bir şekilde uygulanacaktı.

İstanbul Ekspres gazetesi, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı haberini o gün öğleden sonraki ikinci bir basımla yayımladı. Fanatik bir grup, kısa sürede Rum azınlığın geniş ölçüde yaşadığı Beyoğlu Semtine bağlı Taksim Meydanı'nda toplandı ve kısa sürede sayıları çoğaldı. Toplanan grupların liderleri, park halinde olan askeri araçlardan aldıkları malzemeleri (baltalar, bıçaklar, demir sopalar, levyeler, değnekler, metal topuzlar ve sopalar) arkadaşlarına dağıttılar. Olayların başlama saati 6 Eylül akşam üzeri 18:30 olarak belirlendi ve aynı günün gecesi saat 02.00'de bitecekti. Akşam saat 18:30'da büyük çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu ilk grup harekete geçti. Olaylar öncesinde Türk dükkanları yanlışlıkla tahrip edilmesin diye boyalarla işaretlenmişti. Yunan karşıtı sloganlar atan grubu gören Müslüman aileler evlerinin camlarına Türk bayrakları asıyorlardı. Ardından silahlı gruplar, ellerinde demir sopalar ve topuzlarla Taksim'den başlayarak önceden işaretlenmiş Hıristiyan dükkanlarını tahrip etmeye başladılar. Diğer gruplar ise evlere ve dükkanlara giriyor ve evlerin mobilyaları ile dükkanlar içerisindeki malları sokağa fırlatıyordu. Son grup da değerli değersiz tüm eşyaları yağmalıyordu. Tüm bu olaylar Türk yetkililerin gözleri önünde, polis güçlerinin yalnızca seyretme toleransı altında gerçekleşiyordu. Yıkım olaylarının bitmesinin ardından askeri birlikler bölgeye geldi ve sıkıyönetim ilan edildi. Türk yetkililer olayları Komünist gruplara veya "Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'ne" yüklemeye çalışıyordu. Fakat daha sonra ispat edildiği üzere, olayların başında İçişleri Bakanı Namık Gedik vardı.

Sekiz saat süren olaylarda; 4.340 dükkan ve mağaza, 110 otel ve restoran, 21 fabrika ile 27 eczane tamamen harap oldu. Kiliseler, mezarlıklar ve okullar yerle bir edilirken Patrikhane'deki mezarların çoğu açıldı. 35 kilise ve 3 Rum matbaası kullanılmaz hale geldi. 5 spor ve kültür merkezi ciddi şekilde hasar görürken 2.600 eve girilerek yağma edildi.

7 Eylül 1955 Çarşamba günü de olaylar devam etti. Öğle saatlerinde İstanbul'un Avrupa tarafında bulunan Aziz Vaftiz John Kilisesi ateşe verildi. Kiliseler ve manastırların yağmalanmasına devam edilirken Fener, Boğaz ve Adalar'daki Rum evlerine girildi ve değerli eşyalar alındı.

Olayların ertesi günü Türk hükümeti olaya sebep olan kişilerin yakalandıklarını duyurdu. Ancak tutuklananlar yalnızca olaylardan bir gün önce afla salıverilen eski hapisane tutuklularıydı. 8 Eylül 1955 tarihinde Başbakan Adnan Menderes Türk basınına ve İngiliz The Times of London gazetesine verdiği demeçte; yaşanan olayların sorumlusunun rejim karşıtı komünistler olduğunu ifade etti. Menderes, olaylardan birkaç gün sonra olaya karışan çete liderlerini serbest bıraktı ve Hikmet Bil'i Türkiye'nin Beyrut Büyükelçiliği Basın Ataşesi

olarak, Oktay Engin'i ise Ankara'daki Türk İstihbarat Servisi'nin başına atadı."³²

İstanbul, İzmir ve Ankara'da, aynı anda başlayan bu gösteriler, Türkiye'de yaşayan Rumlara yönelikti. İstanbul'da yapılan gösteriler polisin ve askeri birliklerin kontrolünden çıkmıştı ve üç kişi gösteriler sırasında hayatını kaybetmişti. Olaylarla ilgisi bulunduğu düşünülen 3000'den fazla kişi tutuklanmış fakat kısa sürede serbest bırakılmıştı. İzmir'deki olayları İzmir Valisi Kemal Hadımlı'nın çıkardığı ve omuzlarda taşıdığı söyleniyordu. Ankara'daki olaylar diğer illere göre daha kısa sürede kontrol altına alınmıştı. Bu olayların sonuçları, iç ve dış politikada DP'nin büyük sorunlar yaşamasına neden olmuştu. Hatta bu olaylar nedeniyle DP yöneticileri askeri mahkemede yargılanmışlardı. Duruşmalar sırasında, Başbakan Menderes'in özel danışmanı Hayrettin Sümer, dönemin Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol'un kendisine "Biz onlara gösteri yapmalarını söyledik, ama böylesine demedik. Zaten Türk'e vur desen, öldür anlıyor" dediğini ifade etmişti. Hayrettin Sümer'in bir diğer iddiası da; Adnan Menderes'in özel sekreterinin kendisine "cinayet işlediler ve şimdi de ellerini yıkayarak temizlemeyi deniyorlar" şeklindeki ifadesiydi. Bu nedenlerle, Türk siyasi tarihinde 6-7 Eylül olaylarının, Demokrat Parti tarafından organize edildiği görüşü hakimdir.³³

İstanbul'daki Alman ve İngiliz Başkonsolosluklarının raporlarına göre; Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, İçişleri Bakanı Namık Gedik, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Londra Konferansı üzerinde baskı oluşturmak amacıyla, 6-7 Eylül saldırılarına katılmışlardı. Amerikan Konsolosluğu'nun raporuna göre ise; hükümetin saldırı hazırlıklarına katkısına değinildikten sonra 6-7 Eylül Olaylarının büyümesini, güvenlik güçlerinin pasifliği ya da donanımsızlığına değil de hükümetin olaylara müdahale edilmemesi konusundaki talimatlarına dayandırmaktadır.³⁴

Yunan Hükümeti Batı Trakya'da yaşayan Müslüman azınlığa yönelik olası bir misillemeye karşı sıkı önlemler almıştı. Dışişleri Bakanlığı'na vekalet eden Panayotis Kanellopoulos, 7 Eylül tarihinde Türkiye maslahatgüzarını Atina'ya davet etti ve İstanbul ile İzmir şehirlerinde

³² Dimitrios Kaloumenos, **The Crucifixion Of Christianity: The Historic Truth of the Incidents of September 6-7, 1955 in Constantinople**, Second Edition, Atinai, 1991, s. 24-26.

³³ Bağcı, a.g.e., s.113-115.

³⁴ Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s. 73.

yaşanan tarihte eşi görülmemiş olaylardan dolayı Türk Hükümetinin kabinesini devretmesini istedi. Ayrıca devlet yetkililerinin, Yunanistan'da yaşayan Türk azınlığı, Yunan halkının gösterilerine karşı korumak için kesin talimat aldığını bildirdi. Kanellopoulos, Türk diplomat ile yaptığı görüşmede, Atlantik Paktı daimi konseyini toplantıya çağırarak İzmir'deki NATO üsünde görev yapan Yunan subaylarının geri çekilmesi için emir verildiğini açıkladı. Türk elçi vekili, yaşanan olaylardan dolayı duyduğu üzüntüyü ifade ettikten sonra Yunanistan'da yaşayan Müslümanların korunması için alınan önlemlerden dolayı teşekkür etti.³⁵

6 Eylül 1955 olayları, Batı Trakya'da yaşayan Müslüman nüfus arasında, Yunanistan'daki durumlarının kötüleşmesine yönelik bir korku yarattı. Yunan tarafı, her şeye rağmen böyle bir intikam durumunun söz konusu olmadığını ifade etti. Toplumlar ve azınlıklar İstanbul'da yaşanan vandalizmi kınadılar ve bu tür eylemlerin Türk-Yunan ilişkilerine ve yaşam şartlarına olumsuz etki yaptığını belirttiler. Olayları kınayanlar arasında Gümölcine Müftüsü, Rodos Müftüsü, Rodop Tütün İmalat Kurumu Başkanı Hayrullah Efendi, Trakya Gazetesi Editörü ve Rodop Milletvekili Osman Nuri, eski milletvekili ve Milliyet Gazetesi Editörü Hamdi Hüseyin Fehmi yer almaktaydı. Nuri ve Hamdi Beyler, yaşanan olayları gazetelerinde yayınladıkları makaleler aracılığıyla da kınamışlardı.³⁶

Londra Konferansı'na katılan Yunan temsilcileri 7 Eylül 1955 tarihinde matem havası içinde ülkelerine geri döndüler. 8 Eylül tarihinde NATO Genel Sekreteri Lordos İsmay ittifakın daimi konseyini toplantıya çağırdı. İsmay, 6-7 Eylül olaylarının NATO ideal ve itibarına verilen en büyük darbe olduğunu ifade etti. 12 Eylül tarihinde ise Yunanistan'ın Ankara Büyükelçiliği tarafından Türk Dışişleri Bakanlığı'na, İstanbul ve İzmir'de yaşayan Yunan azınlığa yönelik şiddet olaylarını kınayan sözlü bir nota verildi.³⁷

Olaylardan sonra, 12 Eylül 1955 tarihinde D.P. Meclis Grubu'ndaki konuşmasında Menderes:

"Muhterem, Arkadaşlarım; 6-7 Eylül Hadiseleri'nin bir milli felâket olduğunu ifade ederek, hepimize ve Türk Milleti'ne geçmiş olsun demekle söze başlıyorum. Şurasını katiyetle ve sarahatle arz edeyim ki, karşısında bulunduğumuz hadise, Kıbrıs meselesinden doğan bir millî galeyanın ortaya koyduğu bir takım tahrikattan ibaret değildir. Katiyetle ifade ediyorum ki, şekilleriyle hazırlanmış olan büyük bir komünist darbesinin karşısında

³⁵ Mihalopoulos, a.g.e., s. 85.

³⁶ Çiumis, a.g.e., s. 143-144.

³⁷ Mihalopoulos, a.g.e., s. 86.

bulunuyoruz. Şunu da tasrih edeyim ki, şayet Kıbrıs meselesi gibi, senelerden beri milli hisleri harekete getirmek yolunda kullanılmış olmasıyla yardım görmüş olsa idi, sadece bir komünist faaliyeti bu derecede kendileri bakımından muvafık neticeler elde edemezdi. Olsa olsa, hareket nezahat hududları içinde bir nümâyiş vaziyetini geçemezdi. Müsait olan zemini fevkalâde üstadane istismar eden komünistler, birer milli felâket diyebileceğimiz ağır bir vaziyet meydana getirmişlerdir. Bir an dahi gaflete düşmeden memleketin karşısında bulunduğu büyük bir tehlikeyi önlemek, maddi manevî bütün zararları telâfi etmek için bütün gayretimizi sarfedeceğiz. Bu karışık vaziyette Dünya Komünist'leri, faaliyetlerini Türkiye üzerinde temerküz ettirmişlerdir. Türkiye'yi en cazip bir hedef olarak ele almışlardır. Zemini müsait görmektedirler." şeklinde bir konuşma yapmıştır. 38

Demokrat Parti'nin 6-7 Eylül Olayları'ndaki rolü ile ilgili bir diğer iddia Yassıada Duruşmaları'nın 24 Ekim 1960 pazartesi günü saat 09:35'te başlayan üçüncü oturumunda ortaya atıldı. Cumhuriyet Halk Partisi Araştırma ve Yayın Bürosu Uzmanı ve aynı zamanda Fuat Köprülü'nün damadı olan Şahit Coşkun Kırca, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun Londra Büyükelçiliği aracılığıyla Başbakan Adnan Menderes'e 27-30 Ağustos tarihleri arasında şifreli bir telgraf gönderdiği ve söz konusu telgrafta; İngilizlerin, Yunanlılara kendi yazgısını belirleme vaadinde bulunma eğiliminde olduklarını gözlemlediğini, bu konuda Türk heyetinin ve gazetecilerin ellerinden geleni yaptıklarını, Başbakan'ın da ilgililere gereken emirleri vermesinde fayda olacağını yazdığını belirtmiştir. Coşkun Kırca, çıkan olaylarla NATO Daimi Delegeliği'nde görev yaparken okuduğu bu telgrafi birleştirerek yaptığı yorumda; Türk Hükümeti'nin Kıbrıs meselesinde siyaset değiştirdiğini ve bu siyasetin Türk milleti tarafından da desteklendiğini dünyaya göstermek için 6-7 Eylül olaylarının tertiplenmiş olabileceğini iddia etmiştir. Fatin Rüştü Zorlu ise Londra Konferansı sırasında Menderes'e bir telgraf gönderdiğini fakat içeriğinin iddia edildiği gibi olmadığını ifade etmiştir. Bu iddialar üzerine Başsavcı, söz konusu telgrafın bulunarak iddia dosyasına konulmasını istemiştir fakat telgraf bulunamamıştır.³⁹

Dönem gazeteleri incelendiğinde, 1955 Londra Kıbrıs Konferansı'nın Türkiye açısından çok başarılı geçtiği görülmektedir."Zorlu, zor

³⁸ Agun, a.g.e., s. 29-30.

³⁹ Mehmet Arif Demirer, **6 Eylül 1955 Yassıada 6/7 Eylül Davası**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, 173-181; Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun söz Konusu şifreli telgrafi ve Adnan Menderes'in kendisine cevabı için bkz. Ek-1

durumdaydı. İstanbul'da nümayiş istedi" iddialarının dayanaksız olduğu anlaşılmaktadır. 40

6-7 Eylül olaylarıyla ilgili ortaya atılan bir iddia da Yunan derin devleti ve İngiliz faktörüdür. Buna göre, Atina'daki İngiliz Büyükelçisi 1954 Eylül ayında Türk-Yunan dostluğunun yüzeysel olduğunu, Atatürk'ün Selanik'teki evine yönelik bir saldırının bu dostluğu tamamen ortadan kaldıracığını beyan eder. 41

Yassıada'da, 19 Ekim 1960 yılında başlayan 6-7 Eylül Olayları Davası'nda toplam 76 sanığın dinlenmesinin ardından, mahkeme 5 Mayıs 1961 tarihinde sanıklar hakkındaki kararı açıkladı. Davada yargılanan on sanıktan üçü hapis cezası almıştı. Dönemin Başbakan'ı Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya 6 yıl, İzmir Valisi Kemal Hadımlı'ya 4,5 ay hapis cezası verilmişti. Diğer yedi sanık için beraat ve zaman aşımı nedeniyle davanın ortadan kalkması kararı verildi. 42

Zürih ve Londra Antlaşmaları

Yunan Hükümeti, 23 Eylül 1955'te BM Genel Konseyi onuncu oturumunda Kıbrıs sorununun gündeme alınması talebinde bulundu. Başbakan Menderes, 29 Eylül 1955 yılında Yunan Başbakanı Papagos'a şahsi bir mesaj göndererek İzmir'de görev yapan Yunan subaylarının aileleriyle birlikte görevlerinin başına geri dönmelerini arzu ettiğini ve onların güvenliklerinin garanti altına alınacağını taahhüt ettiğini ifade etti. Papagos söz konusu mesaja Ekim ayı başlarında verdiği cevapta Yunan hükümetinin bağlı oldukları ittifaktan dolayı uluslararası sorumluluklarının bilincinde olduklarını fakat yaşanan olayların müttefik ilişkilerine zarar verdiğini belirterek, Atina'daki hükümet kabinesinin olaylardan dolayı maddi ve manevi tazminat talebi konusunda ısrar ettiğini bildirdi. Başbakan Papagos, 4 Ekim 1955 tarihinde vefat etti ve yerine Kral Pavlos tarafından Konstantinos Karamanlis getirildi.⁴³

Yunan Kamuoyunda Karamanlis Hükümeti, 6-7 Eylül olaylarına gereken tepkinin verilmemesi, sorumluların hasıraltı edilmesi, olaylar hakkında yalan beyanatta bulunulması, Kıbrıs konusu ile ilgili gizli dosyaların Muhalefet partisi ile paylaşılmaması ve Kıbrıs konusunda

⁴⁰ Mehmet Arif Demirer, **27 Mayıs Masallar ve Gerçekler**, Toplumsal Yayıncılık, İstanbul, 2012, 470-471; Söz konusu gazeteler için bkz. Ek2, Ek-3.

⁴¹ Keser, **a.g.m.**, s. 202; Söz konusu gazeteler için bkz. Ek2, Ek-3.

⁴² Erol Mütercimler-Mim Kemal Öke, **a.g.e.**, s. 325.

⁴³ Mihalopoulos, **a.g.e.**, s. 89-90.

İngilizler ile gizli müzakerelerde bulunulması gerekçeleriyle eleştirilerin hedefi oldu.⁴⁴

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 1 Mart 1956 yılında çıkarılan bir kanun ile 6-7 Eylül olaylarında mağdur olanlara ödenecek tazminatın azami sınırı 60 milyon Türk lirası olarak belirlendi. Ankara'daki Yunan Büyükelçiliği, meclis tarafından belirlenen bu meblağı çok düşük bulunduğunu belirterek kanuna itiraz etti. Bunun üzerine Türk Hükümeti, tazminatın yeterli gelmemesi halinde daha yüksek bir meblağın onaylanabileceğini bildirdi. Türkiye'de bulunan konsolosluk yetkilileri Türk hükümetinin belirlediği 60 milyon lirayı az-çok tatmin edici buldular. Türkiye Millet Meclisi, 6-7 Eylül olayları mağdurlarına vergi muafiyeti tanıyan kanunu da oylamaya sundu. Ayrıca Türk Kızılayı, mağdurlara temel ihtiyaçlarını karşılamaları için para dağıttı. Bir yardım kurumu ise yardım kampanyası başlattı. Kampanya sayesinde 3.110 kişiye 4.500.000 Türk lirası dağıtıldı. 1956 yılı Ekim ayında belirlenen tazminata karşılık 2.850.000 Türk Lirası ön ödeme yapıldı. Geri kalan ödemeler de Türk Devleti tarafından hak sahiplerine hızla yapıldı.⁴⁵

Türk Hükümeti, 1955 yılında yaşanan 6/7 Eylül olayları nedeniyle 1956 yılına, siyasi baskı altında girmişti. Bu nedenle İngiltere'nin Kıbrıs'a özerklik verilmesi çerçevesinde yaptığı girişimler karşısında önceleri oldukça yumuşak olan Türkiye'nin tavrı, özerkliğin zamanla ilhaka dönüşebileceği endişesi ve 6/7 Eylül olaylarının siyasi şantaj meselesine dönüştüğüne dair izlenimleri nedeniyle sertleşmeye başlamıştı.⁴⁶

6-7 Eylül olayları üzerine Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na yaptığı yeni (veya ikinci) bir başvuru Birleşmiş Milletler tarafından reddedildi. Bu sırada EOKA'nın Kıbrıs'taki faaliyetleri giderek artıyordu. 1955 yılı Ekim ayında İngiltere, Kıbrıs Komutanlığı görevine General Sör John Harding'i atadı ve Harding, Makarios ile adanın geleceği konusunda ve anayasal çerçevede karşılıklı görüşmeler düzenlenmesi için girişimde bulundu.⁴⁷

Bu sırada Kıbrıs Başpiskoposu Makarios'un Kıbrıs'a silah soktuğu ve EOKA terör örgütü ile bağlantısının kanıtlanması üzerine, İngiliz Hükümeti, Makarios'u 9 Mart 1956 günü sürgüne yolladı. Bu durum, Türkiye'de sevinçle karşılanırken, Yunanistan, duruma tepki olarak, Londra'daki

⁴⁴ Çiumis, a.g.e., s. 153.

⁴⁵ Mihalopoulos, a.g.e., s. 81-82.

⁴⁶ Merih, a.g.e., s. 225.

⁴⁷ Katapodis, a.g.e., s. 818.

Büyükkelçisini geri çekti. EOKA terör örgütü ise, Türklere yönelik eylemlerini hızlandırdı. Haziran ayı sonunda, İngiliz Koloniler Bakanı'nın verdiği rakamlara göre; EOKA eylemleri sonucunda, adadaki Türk polisi arasında 7 ölü, 17 yaralı; sivil halk arasında ise 1 ölü, 22 yaralı vardı. İngiliz askeri güçleri arasında ise 39 ölü, 154 yaralı vardı. Olaylardan sonra, iki Rum teröristin idam edilmesi, terör olaylarının artmasına neden oldu. İdam kararlarının onaylanması, Yunanistan'da da karışıklıklara neden oldu ve Atina'da çıkan olaylarda 7 kişi öldü. Hatta Yunanistan'da muhalefet partisi bu olayları hükümeti düşürmek için araç olarak kullanmışsa da etkili olamamıştır. Fakat Kıbrıs konusunda en çok eleştiri alan Dışişleri Bakanı Theotokis istifa etmiş; yerine Averof gelmiştir.⁴⁸

İngiltere, adada yaşanan karışıklıkların düzenlenmesini sağlayacak bir anayasa hazırlaması için ünlü hukukçu Lord Radcliffe'i, Kıbrıs'a gönderdi. Radcliffe anayasasının içeriği 19 Aralık 1956'da İngiltere ve Kıbrıs'ta ilan edildi. Resmen ilan edilen anayasaya göre; Kıbrıs, İngiltere egemenliğinde kalacak; Çoğunluğu Rumların oluşturduğu bir meclis kurulacak; meclis üyeleri arasında kurulacak bir kabinenin Türk işlerinden sorumlu bir Türk bakan olacak; dışişleri, iç güvenlik ve savunma konularında yasa yapma yetkisi, İngiliz hükümetinde olacak veya bu yetki İngiliz Hükümeti tarafından atanan bir vali sorumluluğunda olacak. Radcliffe Anayasası, self-determinasyon hakkını ortadan kaldırdığı gerekçesiyle, Rumlar tarafından reddedildi. Bu gelişmeler yaşanırken, İngiliz Hükümeti tarafından Şeyssel Adaları'na sürgüne gönderilen EOKA'nın gizli lideri Makarios, Kıbrıs'a dönmek şartıyla serbest bırakıldı.⁴⁹

İngiltere tarafından gönderilen hukuk uzmanı Radcliffe'in hazırladığı anayasa tasarısının Rumlar tarafından reddedilmesi üzerine taraflar arasındaki uzlaşma imkanları ortadan kalkmış ve İngiliz yönetimi, adadaki asayışı sağlamak için sert uygulamalarını artırmıştı. Bunun üzerine, Kıbrıs sorununa getirilen tüm çözümleri eylemleriyle engellediği söylenen EOKA, İngiliz yönetiminin içtenliğini sınamak için 16 Ağustos 1956'da, tek taraflı ateşkes ilan etti. Ateşkeske rağmen, İngiltere'nin ada üzerindeki siyasetinin değişmediğini gören EOKA yeniden eylemlerine başladı.⁵⁰

⁴⁸ Merih, a.g.e., s. 226.

⁴⁹ Süleyman Koç, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 148-149.

⁵⁰ Melek Fırat, "Kıbrıs Sorununun Gölgesinde Dostluk (1955-1960)", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar**, (Ed. Baskın Oran), Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 603-604.

EOKA'nın eylemlerine karşı, 1955 yılı Eylül ayı ortalarında Volkan Direniş Örgütü kuruldu. İlk Volkancılara göre “Var olmak lazımsa kan akıtmamak niye “ kelimelerinin ilk harflerinden oluşan Volkan Örgütü'nün kuruluş şeması bilinmemekteydi. Dr. Fazıl Küçük, örgütün sevk ve idaresinde görev üstlenmişti. Fakat Volkan Örgütü'nün, EOKA'nın saldırılarına karşı yeterli düzeyde bir savunma gerçekleştiremediği anlaşılıyordu. Bu nedenle bazı Kıbrıslı Türk gençler Volkan Örgütü'ndeki faal görevlerinden bütünüyle kopmadan 9 Eylül Cephesi'ni kurdular. Yine aynı dönemde Lefkoşa'nın bir mahallesinde silahsız eylemler gerçekleştiren Kara Çete kuruldu. Bu sırada, EOKA'nın 3 Eylül 1956 yılına kadar Türk, Rum, İngiliz ve yabancı uyruklular arasında 153 kişiyi öldürdüğü, 413 kişiyi de yaraladığı ifade edilmiştir.⁵¹

1957 yılına gelindiğinde, adada Rum örgütü EOKA'nın saldırıları hız kesmeden devam ediyordu. Kıbrıslı Türkler ise de bu saldırılara karşı mücadele vermekteydi. Yunanistan, Rumlara karşı koymak amacıyla yeni yapılanmalar oluşturan Türkleri adadaki Rumlara karşı saldırı düzenlemek ve yağma yapmak suçlamasıyla 1957 yılı Şubat ayında üçüncü kez Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na başvuruda bulunarak şikayet etti. Genel Kurul'da yapılan oylamada 72 evet ve 2 çekimser oy ile Kıbrıs sorunu uluslararası boyuta taşındı ve adada mevcut barış ortamının, demokratik ve yasal hakların yeniden sağlanması için müzakerelere başlanması kararı alındı. Aynı yılın Mart ayında, Rumlar ile Türkler arasında ikinci kez ateşkesin sağlanmasının ardından Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılması, ancak adaya dönüşünün yasaklanması sebebiyle Yunanistan 1957 yılı Aralık ayında dördüncü kez Birleşmiş Milletlere Kıbrıs konusunda başvuruda bulundu. Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Kurulu Siyasi Komisyonu, İngiltere'yi suçlu bularak bir bildiri yayınladı. Bildiride, “Kendi kaderini tayin hakkı Kıbrıs Halkının sorumluluğu dahilindedir” kararı verildi. Ancak Kıbrıslı Rumlar tarafından “Kıbrıs'ın özgürlüğü için uluslararası alanda haklı zaferi” olarak nitelendirilen bu karar, Siyasi Komisyonda alınması gereken 2/3'lük oy çokluğunu sağlayamadığı gerekçesiyle Genel Kurul tarafından iptal edildi.⁵²

EOKA'nın Türklere yönelik saldırılarının artması üzerine savunma amacıyla, 1 Ağustos 1958'de Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kuruldu. Manga, bölük, tabur ve alay nizamı içerisinde teşkil edilen ve milli bir teşkilat olan TMT'nin amacı; Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak, Kıbrıs Türklerine yapılacak saldırıları önlemek, Enosis ülküsüne

⁵¹ Koç, a.g.e., s. 151-154.

⁵² Katapodis, a.g.e., s. 819.

ulaşmak için yapılan terörle mücadele etmek, Rumlara ve İngilizlere karşı Kıbrıs Türklerinin haklarını savunmak, anavatan Türkiye ile ilişkileri geliştirmek, Kıbrıs Türk halkının anavatana bağlılığını sürdürmek, Enosis yanlısı Kıbrıs Rumlarının Türk toplumu içerisinde ideolojik etkinlik yaratmasını ve Türk cephesini bölmesini engellemektir.⁵³

Rauf Denктаş, İhsan Tayhani ile yaptığı söyleşide, TMT'nin kuruluşundan bir ay sonra Dr. Küçük ile Ankara'ya ilk ziyaretlerini yaptıklarını anlatır. Ziyaret sırasında Denктаş, Fatin Rüştü Zorlu'ya; Yunanistan'ın Grivas vasıtasıyla EOKA'yı eğittiğini ve silah yardımıyla bulunduğunu belirtir. Buna dayanarak TMT için silah ve eğitim talebinde bulunur. Böylece Demeokrat Parti yönetiminin TMT'ye silah ve lojistik desteğinin kapısı açılır.⁵⁴

İngiltere Hükümeti, adadaki terör eylemlerini kalıcı olarak durdurmak çözümler arıyordu. Bu amaçla, 19 Haziran 1958 tarihinde, Mac Millan Planı'nı ortaya atmıştı. Söz konusu plana göre; Kıbrıs'ta yerli bir hükümet kurulacak, dışişleri ve savunma İngiltere'nin elinde kalacak, iç güvenlik ise İngiltere ve yerli hükümet arasında paylaşılacaktı. 7 veya 10 yıl sürecek bu muhtariyet devresinden sonra, Türk azınlığın menfaatleri de dikkate alınarak self-determinasyon uygulamasına gidilecekti.⁵⁵

Mac Millan Planı'nı reddederek sorunu ikinci kez Birleşmiş Milletler'e taşıyan Yunanistan, BM'de lehine bir karar çıkaramayınca Türkiye ile anlaşma yoluna gitmiştir. Bu amaçla iki ülke başbakanları Adnan Menderes ve Georgios Karamanlis 5 Şubat 1959'da Zürih'te bir araya geldiler. Görüşmeler sonunda 11 Şubat 1959 yılında Zürih Antlaşması'nın esasları konusunda fikir birliğine vardılar. On maddeden oluşan bu esaslar temelde şu şekildeydi: Kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başkanı Rum, Başkan Yardımcısı Türk olacaktı ve icra yetkisi bu iki kişide toplanacaktı. 7 Rum 3 Türk'ten oluşan Bakanlar Kurulu oluşturulacaktı. Temsilciler Meclisi %70 Rum ve % 30 Türk olarak seçilecekti. Devletin resmi dili Türkçe ve Rumca olacaktı ve bu iki toplum milli bayramlarını özgürce kutlama hakkına sahip olacaklardı. Devletin ordusu % 60 Rum ve %40 Türk olmak üzere 2000 kişiden oluşacaktı. Yine aynı şekilde % 70 Rum ve % 30 Türk oranında 2000 kişilik polis ve jandarma gücü kurulacaktı. Kıbrıs Adası'nın Lefkoşa, Magosa, Larnaka, Limasol, Baf kasabalarında Kıbrıs Türklerine ayrı

⁵³ Yakan Cumaloğlu, "Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi", **Avrupa Birliği Kışkırtıcılığı Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ankara, 2001, s. 17-20.

⁵⁴ İhsan Tayhani, **Tanıklarıyla Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, Kasım 2009, s. 21-22.

⁵⁵ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 96-98.

belediyeler kurma hakkı tanınacaktı. Türk ve Rum halkının, hukuk ve ceza davaları kendi toplumuna ait hakimlerinin görevlendirildiği mahkemelerde görülecekti. Bu esaslara ek olarak Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör devleti olacak ve Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a ilhakı anlamına gelen "Enosis" faaliyetlerini yürütmeye çalışanlar cezalandırılacaktı.⁵⁶

Zürih Antlaşması'nın esaslarını belirledikten sonra iki ülke başbakanları ülkelerine dönerlerken dışişleri bakanları da İngiltere Dışişleri Bakanı'na Zürih Antlaşması'nın esasları hakkında bilgi vermek için Londra'ya gittiler. Üç ülke dışişleri bakanları arasında yapılan görüşmelerden sonra ikinci bir Londra Konferansı düzenlenmesine karar verildi. İkinci Londra Konferansı'na; Türkiye'yi temsilen Başbakan Menderes, Yunanistan'ı temsilen Başbakan Karamanlis, İngiltere adına Başbakan Mc Millan, Kıbrıs Türkleri'ni temsilen Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıslı Rumları temsilen de Başpiskopos Makarios'un katılması planlandı. Dr. Fazıl Küçük ve Makarios 16 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması'nın esaslarını kabul ettiklerini beyan eden Londra Antlaşması metinlerini imzaladılar.⁵⁷

Fakat antlaşmayı imzalamak üzere Londra'ya hareket eden Başbakan Menderes'in uçağı 17 Şubat 1959'da Gatwick Havaalanı yakınlarında düştü. Türk heyetinin de içinde bulunduğu uçak kazasında 14 kişi yaşamını yitirirken Adnan Menderes yaralı olarak kurtuldu ve Londra Antlaşması'nın metinlerini, tedavi gördüğü hastanede 19 Şubat 1959'da imzaladı.⁵⁸ Anlaşma

⁵⁶ Koç, a.g.e., s. 167-169.

⁵⁷ Bağcı, a.g.e., s. 125-126.

⁵⁸ Feroz-Bedia Turgay Ahmad, a.g.e., s. 191-192; Üçlü Kıbrıs Konferansı'na katılmak üzere Başbakan Adnan Menderes ve beraberindeki heyeti Londra'ya götüren Viscount tipi "Sev" uçağı, 17 Şubat günü saat 16:58'de, Londra'nın 25 mil güneyindeki Gatwick Havaalanı yakınlarında düştü. Adnan Menderes'in kurtulduğu kazada, uçaktaki 21 kişiden aralarında Basın Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu, Anadolu Ajansı Müdürü Şerif Arzık, Türk Hava Yolları Genel Müdürü Abdullah Parla, Akşam Gazetesi Foto Muhabiri Burhan Tan, Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Dışişleri Bakanlığı I. Daire Başkanı İlhan Savut, Dışişleri Katibi Sedat Görmüş ve uçak personelinin de bulunduğu 14 kişi öldü; Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat ağır, diğer yolcular ve mürettebat hafif yaralandı. İngiltere Havacılık Bakanlığı yapılan ilk soruşturmadan sonra uçağın düşmesine yoğun sisin ve uçağın kuleyle irtibatının kesilmesinin neden olduğunu, uçağın yerde 250 m. kadar patinaj yaptığını, bu sırada her iki kanadının koptuğunu ve parçalandığını açıkladı. Adnan Menderes Newgate Chaffold Çiftliği'nde çalışan Weller ve Bailey aileleri tarafından çiftlik evine taşındıktan sonra Londra Kliniği'nde müşahade altına alındı; Emin Kalafat ve diğer yaralılar en yakın sağlık kuruluşlarında tedavi altına alındılar. Basının "sulh şehitleri" diye nitelediği cenazeler 22 Şubat'ta yurda getirildi. Adnan Menderes, 26 Şubat'ta döndüğü İstanbul'da büyük tezahüratla karşılandı. Yurt içinde ve dışında büyük yankı uyandıran olay, politik ortamda geçici bir yumuşama sağladı. **Cumhuriyetin 75 Yılı 1954-1978**, Cilt 2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 446. Bkz. EK-4.

imza töreni, 19 Şubat günü saat 16.00'da Londra'da bulunan Lancaster Sarayı'nda Yunanistan Başbakanı Karamanlis ve İngiltere Başbakanı Mc Millan'ın katılımıyla gerçekleştirildi. Böylece adanın ve bölgenin yakın tarihinde yer alan kötü bir sayfa kısa süreliğine de olsa kapanmış oldu. Londra'daki anlaşmanın imzalanmasının ardından Makarios 1 Mart 1959'da adaya geri döndü. Aynı yılın Aralık ayında yapılan seçimlerde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios olurken, Fazıl Küçük de cumhurbaşkanı yardımcısı oldu.⁵⁹

Türk-Yunan Birliği Derneği Başkanı Dr. Apostolos Orfanidis, Başbakan Menderes'e bir mektup göndererek Kıbrıs Sorunu nedeniyle gerginleşen iki ülke ilişkilerinin Londra ve Zürih Antlaşmalarıyla iyileştirilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiş ve Menderes'in Londra'da geçirdiği uçak kazasından dolayı üzüntülerini ve geçmiş olsun dileklerini iletmiştir.⁶⁰

Zürih ve Londra Antlaşmaları sonunda, İngiliz Yönetimi'nin son Valisi Sir Hugh Foot, 82 yıl boyunca İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs Adası'nın yönetim hakkını, 16 Ağustos 1960'ta, Türk ve Rum toplumlarına bıraktı ve Chichester adlı İngiliz savaş gemisiyle Magosa Limanı'ndan ayrıldı. Türkiye ile Yunanistan'ın garantörlüğündeki antlaşmalar çerçevesinde sayısı belirlenen Türk ve Yunan alaylarının, Kıbrıs'a yerleştirilmesiyle Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen kuruldu.⁶¹

Tevfik Rüştü Aras, Yeni Tanin'de, 21 Ekim 1965 tarihinde yayınlanan makalesinde; Kıbrıs sorununu iki kez BM'ye taşıyan Yunanistan'ın devam eden çabalarının sonuç vermeyeceğini ve Türkiye'nin, Zürih ile Londra anlaşmalarından geri adım atmayacağını ifade etmiştir.⁶²

Sonuç

Türk Yunan ilişkileri 1954-1960 aralığında Kıbrıs Meselesi nedeniyle olumsuz bir seyir izlemiştir. Hatta bu dönemde NATO ülkeleri bile Türkiye ve Yunanistan arasındaki barışı sağlayamamışlardır.

ABD, Türkiye ve Yunanistan'ı Batı Bloğu içinde tutmak için öncelikle Marshall ve Truman yardımlarıyla ekonomik destek olmuştur. Türkiye'de Demokrat Parti Hükümeti, Yunanistan'da ise Ellinikos Sinagermos (Yunan

⁵⁹ Katapodis, **a.g.e.**, s. 821.

⁶⁰ Türk-Yunan Birliği Derneği adına Dr. Apostolos Orfanidis'in Başbakan'a yazdığı mektup, **BCA**, 30.01.00.00_7.39.12., Bkz. EK-5.

⁶¹ Koç, **a.g.e.**, s. 174-177; Mihalopoulos, **a.g.e.**, s. 138.

⁶² Tevfik Rüştü Aras, **Görüşlerim**, Yörük Matbaası, İstanbul, 1965, s. 177-179.

Dirilişi) Partisi, kamuoyunda aşırı Amerikancı politika izlemekle eleştirilmiştir. Bu iki iktidar partisi hükümetlerinin Amerikancı politika eğilimlerini, ABD'den aldıkları ekonomik yardıma bağlamak mümkündür. Bu şekilde, çevrili oldukları Sovyet uydu Devletlerinin revizyonist istekleri karşısında güçlü bir devlet olan Amerika'nın desteğini sağlamışlardır.

Türkiye ve Yunanistan'ın 1953 yılında imzaladığı Balkan Paktı ve 1954 yılında Balkan Paktı'nın tamamlayıcısı olarak imzaladıkları Bled Antlaşması ile Batı Blok'u içindeki işbirliğini sağlamış oldukları ifade edilebilir.

Fakat Yunanistan'ın 21 Ağustos 1954 yılında Kıbrıs meselesini "Milletlerin eşit haklara sahip olmaları ve kendi geleceklerini bizzat kendilerinin tayin etme hakkına sahip bulunmaları" prensibine dayandırarak Birleşmiş Milletler gündemine taşınmasını, Türkiye ve Yunanistan arasında 1954 tarihine kadar olan dostluk ilişkilerin kırılma noktası olarak yorumlayabiliriz.

Basında çıkan haberlere rağmen, Balkan Paktı'na zarar vermek istemediği için "Kıbrıs Meselesi" şeklinde bir sorunun varlığını inkâr eden DP hükümetinin, konunun Ellinikos Sinagermos hükümeti tarafından BM gündemine taşınmasından sonra, bu konuda önlem alması gerektiğinin farkına vardığı söylenebilir. Bu nedenle, Türkiye'nin ada üzerindeki haklarını haklı gösterecek belgeleri sunması için bir Kıbrıs Komisyonu oluşturulmuştur.

Çalışmalar sonunda DP hükümetinin Kıbrıs Politikası; adanın iki halk arasında paylaşımı anlamına gelen "Taksim" tezi olurken Ellinikos Sinagermos hükümeti, ada halkı arasında oylama yapılarak kendi kaderlerini belirlemeleri anlamına gelen "Self-determinasyon" tezini savunuyordu. Kıbrıs Rumları ise, adanın Yunanistan ile birleşmesini öngören "Enosis" tezini savunuyorlardı. Bu bağlamda taraflar arasında İngiltere'nin arabuluculuğunda Londra'da yapılan görüşmeler 6-7 Eylül olaylarıyla kesintiye uğradı.

Ellinikos Sinagermos (Yunan Dirilişi) Partisi Lideri Papagos'un 4 Ekim 1955'te vefatının ardından Yunan Kralı'nın emriyle Karamanlis, yeni bir hükümet kurmakla görevlendirildi. Karamanlis, Kıbrıs meselesi yüzünden eleştirilere maruz kalan Ellinikos Sinagermos (Yunan Dirilişi) Partisi'nden istifa etti ve Ethniki Rizospastiki Enosis (Radikal Ulusal Birlik) Partisi'ni kurdu. Böylece Kıbrıs meselesinin çözümü kurulan yeni partiye kaldı.

Ethniki Rizospastiki Enosis Partisi (Radikal Ulusal Birlik)'nin Kıbrıs sorunu konusunda, iktidarı devraldığı Ellinikos Sinagermos Partisi ile aynı çizgide yol aldığı söylenebilir.

Sonuç olarak; 1954 yılı sonrasında Kıbrıs sorunu gölgesinde yürütülen iki ülke ilişkilerinin, Kıbrıs Adası'nın Kıbrıs halkı arasında ortak yönetimini öngören Zürih Anlaşması'nın 1959 yılında imzalanması ve 1960 yılında Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla tekrar ılımlı hale geldiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

Düstur

Kitaplar

Agun, Hüseyin, **Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960**, Demokratlar Kulübü Yayınları No:13, Ankara, 1997.

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.

Aras, Tevfik Rüştü, **Görüşlerim**, Yörük Matbaası, İstanbul, 1965.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010.

Bağcı, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2001.

Bozkurt, İsmail, **Kıbrıs Türk Halkı'nın Siyaset Kurumu Üzerine Deneme**, Zeytin Yayınları, Lefkoşa, 2015.

Cumhuriyetin 75 Yılı 1954-1978, Cilt 2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Demirer, Mehmet Arif, **6 Eylül 1955 Yassıda 6/7 Eylül Davası**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995.

_____, **27 Mayıs Masallar ve Gerçekler**, Toplumsal Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.

Gönlübol, Mehmet, **Türk Dış Politikası (1919-1965)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.

- Gürel, Şükrü Sina, **Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993.
- Güven, Dilek, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.
- Hasgüler, Mehmet, **Kimin Adası? Kıbrıs'ın Akisi 1954-1968**, Nobel Yayın Dağıtım, 2005.
- Hatzivassiliou, Evanthis, **Greece and the Cold War Frontline State, 1952-1967**, Routledge, New York, 2006.
- İkonomaku, Mihail B., **Gia Mia Eliniki Stratigiki (Bir Yunan Stratejisi)**, Ekdisis: Nea Thesis, 1981.
- Kalelioğlu, Oğuz, **Kıbrıs Barış Harekatı ve Gazimagosa Savunması (15 Temmuz-15 Ağustos 1974)**, Çetin Matbaacılık, Ankara, 2011.
- Kaloumenos, Dimitrios, **The Crucifixion Of Christianity: The Historic Truth of the Incidents of September 6-7, 1955 in Constantinople**, Second Edition, Atinai, 1991.
- Katapodis, İoannis G., **Teseris Eones Diplomatikis Drastiriotitos Ston Evropaiko Horo 1648-1959 (Avrupa Ülkesinde Dört Asırlık Diplomatik Faaliyetler 1648-1959)**, Eptalofos ABEE, Atina, 1996.
- Koç, Süleyman, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Macar, Elçin, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Meray, Seha L., **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler**, İkinci Takım, Cilt II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- Merih, Turgay, **Soğuk Savaş ve Türkiye 1945-1960**, Ebabil Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Mihalopoulos, Dimitris, **Elada Ke Turkia 1950-1959 (Yunanistan ve Türkiye 1950-1959)**, Ekdoseis Roes, Atina 1989.
- Mütercimler, Erol – Öke, Mim Kemal, **Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, 2004.
- Nikolaou, Haral G., **Diethneis Politikes Kai Stratiotikes Sinthikes-Simfonies Kai Simvaseis (Uluslar arası Politikalar, Askeri- Antlaşmalar, Anlaşma ve Sözleşmeler)**, Ekdoeseis I. Floros, Atina, 1996.
- Psirukis, Nikos, **İstoria Tis Singhronis Elladas 1940-1967 (Modern Yunanistan Tarihi 1940-1967)**, Epikerotita, Atina, 1976.
- Sakin, Serdar – Dokuyan, Sabit, **Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010.

- Tayhani, İhsan, **Tanıklarıyla Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, Kasım 2009.
- Valinakis, Y. Yannis, **İsagogi Stin İstoria Tis Ellinikis Eksoterikis Politikis 1949-1974 (Yunan Dış Politika Tarihine Giriş 1949-1974)**, Paratiriti, Selanik, 1988.

Makaleler

- Bağcı, Hüseyin – Şahin, Mehmet, “Doğu-Batı Arasında Demokrat Parti Dış Politikası”, **Demokrasi Platformu: Üç Aylık Fikir-Kültür-Sanat ve Araştırma Dergisi**, Demokrat Parti ve Menderes, Cilt-1, Yıl:5, Sayı:17, Kış 2009.
- Cumalıoğlu, Yakan, “Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi”, **Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ankara, 2001.
- Çiçopulos, Yorgos, “İ Elinoturkikes Amindikes Sheseis 1945-1947” (Yunan-Türk Savunma İlişkileri 1945-1947), **İ Elinoturkikes Sheseis 1923-1987 (Yunan-Türk İlişkileri 1923-1987)**, Ekdoseis Gnosi, Atina, 1991
- Çiümis, Kostis A., “İ Metanastevisi Ton Musulmanon Apo Ti Ditiki Thraki Stin Turkia Tin Periodo 1953-1954 Ke İ Epiptosis Tis Stis Ellinoturkikes Shesis”(Müslümanların Batı Trakya’dan Türkiye’ye 1953-1954 Dönemindeki Göçü ve Yunan-Türk İlişkilerine Etkileri), **Praktika 19. Panelliniu İstoriku Sinedriu, 29 Eos 31 Maiu 1998 (19. Yunan Tarih Kurultayı Zabıtları, 29-31 Mayıs 1998)**, Selanik, 1999.
- Fırat, Melek, “Kıbrıs Sorununun Gölgesinde Dostluk (1955-1960)”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar**, (Ed. Baskın Oran), Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Keser, Ulvi, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, XII/25, 2012 Güz.

Tezler

- Tağmat, Çağla Derya, **Yunanistan’da Büyük Açlık ve Türk Yardımları (1941-1943)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2010.
- Yurdagün, Fulya, **1955-1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, İstanbul, 2008.

Ekler

Ek-1 Dışişleri Bakanı Fatih Rüşti Zorlu'nun şifreli telgrafı ve Adnan Menderes'in kendisine cevabı:

SURET**Muassale Görecek Mübne**

2921

DEVLET ARŞİVENİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
COMMUNISTEC ECCEI

ŞİFRE Telgraf

Geldiği yer	Taribi	Numarası	Alandığı Tarih	Saat
Londra B.Elçiliği	28/8/1955	83	28/8/1955	16.00

(D.II, D.I, D.III. ve diğer müted makamlara tevzi edilmiştir.)

Sayın Başvekil'e arzı ricaıyla:

Bugün Milli Müdafaa Vekillisi ve Birgi ile birlikte İngiltere Hariciye Nazırı Macmillan'ı ziyaret ettik. Toplantıda Kibine Kıtibi Umumi-sinin Askerî Muavini ve Hariciye Nazırı Muavini Ward ile Ankara'daki İngiltere Sefiri de hazır bulunuyordu.

Nazıra verbul Ankara'dan ayrılmadan evvel İngiliz baselaha-t-guşarına teblig ettiğimiz muhtıra ile Başvekilimizin nutkunu tetkik edip etmediklerini sorarak bu husustaki görüşünüzün feideli olmasına bildirdik. Nazır evvelâ prosedür hakkında söyleyecekleri olduğunu bildirerek şu ifa-datta bulundu:

1- Matbuat meselesi: Konferansta yapılan müzakereler müsterek teblig halinde matbuata aktarılmalıdır. Bu kaideye ademî riayet takdirinde herkes kendi görüşünü açıklamakta serbest olur.

2- Toplantılarda eğer mahzurlu görüyorsanız riyaset İngiltere'de kalmazdır. Çünkü davet eden memleket İngiltere'dir.

3- Heyet Reisleri tara-ından irad olunacak nutuklar kendi Hükümetlerinin noktaî nazaranı açıkça ifadeye matuf olup yek diğerine cevap teşkil etmeden her gün biri olmak üzere üç güne irad edilmelidir. Ve alfa-betik sıra fransızca olmalıdır. Münâzâbalar, nutuklar safhası bittikten sonra açılmalıdır. Ancak davet eden memleket olması hesabı ile açılış nutkunun da İngiltere tara-ından verilmesi tabiidir.

4- Celseler 11'den öğleye kadar yapılmalı ve öğleden sonra-larla akşamlar hususî müsaverele semin hazırlanacak şekilde kullanılma-lıdır.

Evvelki maruzatımızda da bildirdiğimiz ve hile bu şekilde taayyün eden prosedür konferansa hiç olmasa üç gün kadar uzamak gayesine matuf bulunmakta ve bu arada bazı bel çar ve fakilleri üzerinde çalışma imkânını hazırlamak gayesi gütmekte olduğumuz te-şvîhatler tebaris etti-rilerek taraflardan da kabul olunmuş ve herhalde bu meseleye geçilmiştir.

010 09 09 31 4

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-2-

Stamman
Yüksek mehdaları olduğu vechile, Kıbrıs meselesi Yunanlılar bakımından "self-determination" ve Yunanistan'a ilhak esasına istinat etmekte, İngilizler ise bu esasları reddederek meseleyi "self-government" e doğru giden bir yol içinde halletmek istemektedirler.

Londra'ya gelmeden evvel ve geldikten sonra yaptığımız temaslarda da İngilizlerin Yunanlılara bazı tavsiyeler vermek hususunda meylleri bulunduğu müşahede edildiği için bu hususu yoklamak ve onemli gayesi ile, emirlerinize ittihaz, yukarıda arz olunan memoraşudum Ankara'daki İngiltere Sezaretine tebliğ etmiştik. Macmillan'a da şunları söylemiştik:

İngiltere statu quo'nun muhafazası ve Lozan Ahitnamesi mucibince kendisine bahşedilmiş olan hukukun muhafazası hususunda ısrar ettiği müddetçe Türkiye'yi daima yanında bulacaktır. Fakat bu yoldan inhiraf edip Kıbrıs'ın istikbalini Yunanistan'a ilhak istikbaline kaydırabilecek ufak bir tavize gittiği takdirde Türkiye bu yolda İngiltere'yi takip edemeyecek, bilakis aksi istiknlette yol almak mecburiyetinde kalacaktır. Bu husus Hükümet Reisimizin nutkunda gayet açık ve sarıh olarak belirtilmiştir.

Macmillan bu beyanatımız üzerine kendisinin Bağvekilimizin nutkunu ve muhtırazasını tetkik ettiğini bildirdikten sonra bir hal çaresi bulunamayan iftihar geldiğini, kendilerinin henüz hal çaresi hususunda tam bir fikirlere bulunmadığını, fakat self-determination'a mani olmaktan ısrar etmenin ve mecmuleke rejiminin devamını muhafaza etmenin sorular arz ettiğini, müzakerelere başlanmadan evvel büyük kelimeler kullanmanın ve kat'i "position" alınmanın çurış çıkarıp, mahsurlar tevhit edebileceğini gayet nazikâne bir eda ile ifade etti.

Kendisine şu cevabı verdin: Türkiye Lozan Ahitnamesinden itibaren bugüne kadar Kıbrıs meselesinde sırf Türk-İngiliz dostluğuna vukaye için her türlü tahrikât ve "irredentizm" den tevakkî etmekle kâim kalmamış; Türkiye'de yaşayan Türklerin milli arzularına da ademi tebaiyette bulunarak Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye ilihak arzularına da daima onemli politikasını takip etmiş ve orada yaşayan Türklere harselerini muhafaza etmek hususunda yardım etmekle beraber onlara daima emak birer İngiliz tebasası olmaları hususunda ısrar vermiştir. Türkiye Cumhuriyetinin bütün tarihi boyunca da Türkiye hiçbir vakit beynelmilel hayatta çurış çurış olacak bir rol oynamamış, bilakis Etilan mecmuleke tarasını hususunda asami gayret sarfetmiştir.

Diger taraftan Türk Hükümeti: Şurte senedini beri Balkanlarda,

1310 38 1093644

100 2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-3-

değerlendirildi

Yakın ve Orta Şark'da sulhun muhafazası için Kıbrıs davasına nihayet verilmesini istemiş ve olacağını "İngiltere'nin Kıbrıs'ta kalması ve statu quo'nun muhafazası" davasını da desteklemiş kendi efkârı umumiyesinin ve Kıbrıs Türklerinin arzuları hilffına Kıbrıs'ın Türkiye'ye iltihakı lüzumunu bir defa bile ağzına almamıştır.

Herşeyin bir hüsnü vardır. İngiltere kendi hukukuna olduğu gibi muhafaza ettiği müddetle cidden bir bu /nasık/ rolde devam edeceğiz, fakat bu hususta İngiltere'nin yapacağı herhangi bir inhiraf halinde Türkiye'nin de politikasını tadil etmesi ve kendi millî arzusuna uyarak coğrafi, tarihi ve stratejik bakımdan Anadolu'nun bir parçası olan Kıbrıs'ı talep etmesi pek tabii olmaktadır, dedim, ve şunları ilfve ettim: Türkiye devlet adamları hiçbir zaman büyük kelimeler kullanmak itiyatında degillerdir. Fakat kullandıkları kelimeleri ve aldıkları ahidleri de tutmak ve yerine getirmek itiyatındadırlar.

"Türkiye için Kıbrıs meselesi Türk-Yunan münasebatı bakımından bir mihenk taşıdır. Biz Yunanlılarla olan dostluğumuzun onların megalo-idealarını bırakmaları esasına istinat ettirmiş bulunuyoruz. Kıbrıs'ın talep edilmesi megalo idea'nın yeniden canlanması demektir. Türk efkârı umumiyesi bunu böyle anlamakta ve böyle hissetmektedir. Hükümet olarak bunu biz de başka türlü görüyoruz. Türkiye'nin bir zamanlar Ankara'ya kadar gelmiş olan Yunanlıların Adaları tarafından muhasara edilmesine kat'iyen razı değiliz.

Yunanistan bu davasında ısrar ederse Türk-Yunan dostluğunun aynı şekilde devam etmesi imkânsız bir hale gelecektir. Bunu bütün dostlarımız bilmelidir. Kıbrıs davasının vüs'atı Adayı çoktan aşmakta, Balkanlarda bu işin hafife alınması ve Yunanistan'a tavizat verilerek halledileceğinin sanılması Balkanlarda ve Yakın ve Orta Şark'da binbir emekle kurulan müdafaa cephesinin büyük sarfentilere sahne olmasını ve sayıflamasını göze almak demektir. Binaenaleyh İngiltere'nin Kıbrıs'ta kalması bir kolonializm veya antikolonializm meselesi değildir. Eğer bu şerh ile diğer husule gelebilecek sarfentiler muvacehesinde ehveni şer telâkki edilmelidir. Bu meselelerin çok iyi bilinmesi lâzımdır. inflexible bir tavır alıyarak başka türlü hareket etmek imkânından mahrum bırakılmamalıdır. Şerhki

010	09	109	34	4
-----	----	-----	----	---

RESMİ MÜHÜR - 1960 YILI
CUMHURİYET ARŞİVİ

1960 01 01

bu sizin içinizi güçleştirecektir. Fakat vaziyeti bütün açıklığı ile bilmenizde faide vardır. Bunun için sizi Yunan Nasırı ile görüşmeden evvel ziyaret etmek istedin. İlk görüşme sırasında da Yunanistan'a self-determination'a gidecek herhangi bir taviz yolu göstermeniz meselesinin istikbal ve hali yolunda faide değil ancak mahsur tevhit edecektir." Nasır kendilerinin kararlaşmış ve kat'ilemiş bir fikirlere olduklarını bildirerek vaziyetinizi vash olarak açıklanmış olmalarına teşekkür etti ve ayrıldık.

→ Muhtelif İngiliz gazetecileriyle ve nihayet bugün Haricîye Nazarı ile yaptığımız görüşmelerden aldığımız intiba İngilizlerin muhtemel bir hal çaresi olarak Adaya ileride bir self-determination fırsatı verileceği vaadi ile Yunanlılara taviz vermek suretiyle bir hal çaresi bulunabileceğini düşünmekte olduklarına, fakat Zata Devletlerinin beyanati ve burada iki gündür yaptığımız müzakeratlar ve beyanattır neticesinde tebellür eden hattı hareketimizin bunları şaşırttığı aşkındedir. Ancak, bizim haklarımızda ne dereceye kadar ısrar edeceğimize hususunda tereddüt sahibi oldukları müşahade edilmiştir. Bu sabahki müzakerelerimiz gayet nasikâne cereyan etmekle beraber gayet kat'i ifadeler altında geçti ve bizim haklarımızı savunmanın hususunda cesaretimizi kırarak bir eda takınmadılar. Fakat ifadeleriyle haklarımızda ısrar davranacaklarına kendilerini teyakbum ettirdiğimizi zannediyorsak da bu sahada çok çabuklaşma ihtimalini anlamaktayız. Bu sebeble gerek biz gerek gazetecilerimiz bu yolda gayret sarfediyoruz. Tarafı Devletlerinden bu hususta ilgililere verilecek emirlerin pek faydali olacağını saygılarımızla arz ederiz.

Berkol

(İşbu girre telgraf sureti Milli Birlik Komitesi Genel Sekreterliğinin talebi üzerine, Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Bürosu tarafından, ikinci defa, 3 nüsha olarak çıkartılmıştır.)

İşbu girre telgraf suretinin Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Bürosundaki dosyasında muhafaza edilen aslinin aynı olduğu tasdik olunur.

Ankara, 2 Ocak 1960

Dışişleri Bakanlığı, Milli Müstiplik.

109/24/6

Ek-2 02 Eylül 1955 tarihli Vatan Gazetesi manşeti:

Ek-3 04 Eylül 1955 tarihli Vatan Gazetesi manşeti:

Ek-4 Menderes'in geçirdiği uçak kazasıyla ilgili Hürriyet'te çıkan haber:

**"ŞEV,, uçağı Londra'da düşüp parçalandı
MENDERES HAYATTA**

**16 ölü var. Feci kaza çok kesif sis yüzünden oldu.
Basın-Yayın Vekili Somuncuoğlu ölüler içinde**

**Muzaffer Ersü,
K. Zeyinoğlu,
A. Parla da
kurtulamadı**

**İhan Savcı ile
Süley Arzık da
ölüler arasında**

**İnanı Kılıçlı komuta
ötekilerle çığır Sazaklı**

Menderes'in durumu

**Facianın
blâncosu**

ÖLENLER:

**Uçağın düşüşüne şahit olanlar
anlatıyor: "Manzara korkunçtu,"**

Uçağın parçaları 140 metreye değildi, Başvekil enkaz altında yığılıp çıktı

**Haber Ankara'da bomba tesiri
yaptı. Halk radyo ile yansıtıldı**

ÖP'inci gelince! Çankaya'da tahşir kadir kaldılar

Ek-5 Türk-Yunan Birliği Derneği adına Dr. Apostolos Orfanidis'in Başbakan'a yazdığı mektup, BCA, 30.01.00.00_7.39.12.

ΕΛΛΗΝΟΤΥΡΚΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ
ΕΘΝΟΤΥΡΚΟΤΗΤΟΥ 14
ΑΘΗΝΑΙ

TÜRK - YUNAN BİRLİĞİ
TO YUNANISTION
ATINA

DEVLET ARŞİVİ
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

"Ev" A89vnc tñ. 10. Mart. 1959 1959
TMAEO. 34.161

Ekcelens
Türkiye Başbakanı Sayın Adnan Menderes'e
ANKARA - TÜRKİYE

Seyin Bey,

Ahircen Zürichte Ekcelens Yunan-Başbakanı Seyin K.Kerazanlile birlikte imza ettiğiniz muahedeile iki millet arasındaki tereddüt hitam bulmuştur. Bu çalışmanız yüzünden, yeniden Yunan-Türk milletlerin mukadderatını bitireceğiz muvaffak olduğumuzdan, altteki imza sahibi Dr. Apostolos Orfanidis "Yunan-Türk Birliği" namine candan tebrik eder.

Derneğimiz 20 yıldanberi Atatürk-Venizelos muahedelerinden sonra kurulmuştur. Asırlarca birlikte yaşamış iki millet destlugunun iyi bir gaye olduğunu bilzet taktir ettiğimizi, ve onun uğurunda yılmazca çalıştığımızdan mutagakkürüz, Derneğimizde bu gaye için çalışmaktir.

Son zamanda meydana çıkan Kıbrıs meselesi yüzünden birbirine iyi bilen ve seven Yunan-Türk milletlerin destlugundan mahzun olan mütefiklerimiz birçok şeylerin birbirine karışmasına ve iki dost milletin ayrılmasına sebep olduklarına büyük teessüfle görüük. Mezkûr muvakkat müskileti meydana gikaran mesele, şimdî sayenizde hüsn neticeye varmıştır, ve destlugumuz yeniden ileriyeye girecektir. Bu muskese devam ettikçe her iki millete zarar vermiktir. İqbirlikte iki millet için faydali olacaktır. Sahillerimizin aynı deniz suları cucağıyor. Şu halde iki millet birleşik olursak dostlarımızın itimadına ve düşmanlarımızın düşüncelerine hayız olacağız, Birleşik katararak milletlerimizde sulh ve selamet tesisin etmemiz muhakkaktır.

Bu günlerde Londrede vuku bulan şayan teessuf ve acı uçak kezasından kurtulduğunuzu büyük sevinçle duyduk. Türkiyenin iyiliği için deyma sıhatte bulunmanızı Cenab Allah'tan istirham edoriz.

Yunan-Türk Birliği Derneği
namine, Başkanı

Dr. Apostolos Orfanidis

030	01			7	33	12
-----	----	--	--	---	----	----